

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Katedra pedagogiky a psychologie

VLIV RODINY NA VÝVOJ OSOBNOSTI DÍTĚTE

The Family Influence to Development of Children Personality

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dana Machová

**vedoucí diplomové práce
Mgr. Renata Jandová**

**České Budějovice
2008**

Děkuji vedoucímu diplomové práce, Mgr. Renatě Jandové, za rady, připomínky a metodické vedení práce.

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně, za pomoci odborných rad vedoucí bakalářské práce a veškerou literaturu jsem uvedla v seznamu použité a citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č.111/1998Sb.v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě pedagogickou fakultou, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou.

V Českých Budějovicích.....

.....

Anotace

Bakalářská práce se zabývá rodinou a jejím vlivem na rozvoj osobnosti dítěte předškolního a mladšího školního věku. Navazuje na dané téma publikované v akademickém roce 2006-2007.

Teoretická část je zaměřena na význam rodiny, její funkce a výchovné styly, zabývá se vzájemnými vztahy jednotlivých členů rodiny, významem jejich sociálních rolí, dotýká se problémů současné rodiny.

Praktická část vyhodnocuje prostřednictvím kasuistik vliv různých rodinných typů a výchovných stylů na celkový rozvoj dítěte.

Abstract

My bachelor essay is engaged in family and its influence with development of personality about children attending the nurse and children at the Primary School.

This essay follows up the topic that is published in the Academic Year 2007/2008 .

The theoretical part of this essay talks about import of families, their social parts and problems in lots of modern families.

The practical part rates by means of „*kasuistik*“ family types and styles of education in development of children.

Obsah

Úvod.....	8
-----------	---

Teoretická část

1 Rodina.....	10
1.1 Pojem rodina.....	10
1.2 Rodinný systém.....	12
1.3 Historický vývoj rodiny.....	13
2 Funkce rodiny.....	16
2.1 Biologicko reprodukční funkce.....	16
2.2 Ekonomická funkce.....	17
2.3 Emocionální funkce.....	18
2.4 Výchovná funkce.....	19
2.4.1 Styly výchovy- pohled do historie.....	19
2.4.2 Styly rodinné výchovy v současnosti.....	20
2.4.3 Model devíti způsobů výchovy v rodině.....	22
3 Formativní působení rodiny.....	24
4 Problematika výchovy dítěte.....	26
4.1 Neúplná rodina.....	26
4.1.1 Osamělá matka.....	26
4.1.2 Osamělý otec.....	27
4.1.3 Rozvod rodičů.....	27
4.1.4 Úmrtí rodičů.....	28

4.2 Dysfunkční rodina.....	29
4.2.1 Velmi mladí rodiče.....	31
4.3 Afunkční rodina.....	32
4.3.1 Poruchy rodiny, jako základní příčina náhradní péče.....	32
4.3.2 Možnosti pomoci rodinám.....	33
4.4 Náhradní péče – výchova dítěte mimo rodinu.....	34
4.4.1 Historie náhradní péče.....	34
4.4.2 Formy náhradní péče.....	34
5 Hospitalismus.....	37
6 Psychická deprivace.....	39
6.1 Citová deprivace.....	40
6.1.1 Psychické důsledky citové deprivace.....	40
7 Psychická subdeprivace.....	42
8 Charakteristika rodinných vztahů.....	44
8.1 Rodičovské postoje.....	44
8.1.1 Role matky.....	45
8.1.2 Role otce.....	45
8.2 Postavení dítěte v rodině.....	46
8.2.1 Znepokojení nad dětstvím dnes.....	48
8.2.2 Sourozenecké konstelace.....	50
Praktická část	
1 Cíl praktické části.....	54

1.1 Předpoklady.....	54
2 Charakteristika použitých metod.....	55
2.1 Pozorování.....	55
2.2 Rozhovor.....	55
2.3 Anamnéza.....	56
2.4. Metoda nedokončených vět.....	56
2.5 Kasuistika.....	56
3 Praktické využití metod.....	57
3.1 Další předpoklady pro sestavení kasuistik.....	58
4 Charakteristika zkoumaných vzorků.....	59
5 Kasuistiky.....	60
5.1 Kasuistika č.1.....	60
5.2.Kasuistika č.2.....	63
5.3.Kasuistika č.3.....	67
5.4 Kasuistika č.4.....	70
5.5 Kasuistika č.5.....	73
6 Vyhodnocení předpokladů.....	76
7 Závěr.....	78
Seznam použité a citované literatury.....	81
Přílohy.....	83

Úvod

„Bez rodiny se člověk v nekonečném vesmíru třese zimou.“

André Maurois

Jedním ze základních předpokladů zdravého duševního vývoje dítěte je, aby vyrůstalo v prostředí citově vřelém a stálém. Na první pohled se to zdá být zcela samozřejmé a snadno dosažitelné. Ale je třeba se nad tím hodně zamyslet a někdy i napnout hodně sil, abychom tyto dvě podmínky splnili.

Ta první požaduje, aby měli rodiče své děti rádi. Ta druhá požaduje, aby se měli rádi navzájem a dovedli vytvořit společenství, které bude trvat po celý život a ve kterém jim bude dobře. Všichni členové rodiny tu najdou přístav jistoty, odkud se budou děti vydávat na dobrodružné výpravy za poznáním světa, ale kam se budou vždy rádi vracet.

Už to, že se dítě narodí, je vlastně velký zázrak života. Sledujeme jeho vývoj a uvědomujeme si, jaké úžasné možnosti jsou v něm ukryty. Před našima očima se rozvíjí, přijímá všechno, co mu my poskytneme. Je to jakýsi stavební materiál, který zpracováváme a přetváříme v příští osobnost. (Matějček, 1986)

Proto je výchova dítěte velmi citlivá a složitá záležitost. Jelikož jsem za dobu své pedagogické praxe poznala hodně dětí, vyrůstajících v různých podmínkách a ovlivněných různými výchovnými vlivy, rozhodla jsem se věnovat tomuto tématu ve své bakalářské práci.

Praktickou část jsem zaměřila na porovnání vývoje osobnosti dětí předškolního a mladšího školního věku a vlivu rodiny na jejich osobnostní vývoj.

I. Teoretická část

1 Rodina

Rodina - společenství lidí, které ovlivňuje člověka od narození. Mezi jejími členy se vytváří velké a trvalé citové pouto, vzájemně se po celý život ovlivňují, uspokojují své základní potřeby. Rodina také člověka spojuje s ostatním světem, ale zároveň jej před ním ochraňuje.

1.1 Pojem rodina

Rodina nesporně patří mezi nejdůležitější instituce, které nalézáme v nějaké formě v každé společnosti. Je pod ochranou jak státních zákonů, tak mezinárodních deklarácí a paktů o lidských právech. (Jeřábková, 1993)

Fungující rodina zabezpečuje dítěti od narození základní potřeby: pocit jistoty, potřeba bezpečí, citové zázemí, rozvoj osobnosti, potřeba společenského uznání a uplatnění, potřebu otevřené budoucnosti. (Matějček, 1986)

Rodina je přirozené prostředí, které má na výchovu největší vliv. Její výchovná role je nezastupitelná. Zůstává primární skupinou v procesu socializace dítěte. Jde o proces, při kterém se dítě začleňuje do společnosti, rozvíjí se jako společenská bytost. Vzájemným působením dítěte a druhých lidí i celou společností se formuje jedinečná osobnost. (Čáp, Mareš, 2001)

Rodina jako přirozená primární malá sociální skupina soustřeďuje na sebe v současné době stále větší pozornost řady disciplín, celých oblastí společenské teorie i praxe. právě ona je tou nejvýznamnější součástí společenské

mikrostruktury, kde se procesy začleňování jedince realizují. Proto bývá označována jako průsečík života jedince a společnosti.

Rodina dítěti zprostředkovává sociokulturní zkušenost individualizovaně a pro ni specifickým způsobem. Vychovává je, a tímto způsobem rozvíjí jeho funkce i celou osobnost. Rodinná výchova je do určité míry podmíněna dědičností. Oddělit vlivy dědičnosti od vlivů prostředí je velmi nesnadné.

Specifický způsob, jakým rodina plní svou socializační funkci, má dvě další roviny:

- a) Některá specifika rodiny působí **obecně** na všechny její členy, určitým způsobem interpretují sociokulturní vzorce – své členy rodina stimuluje určitým pro ni typickým způsobem /jazyková úroveň a způsob komunikace, hierarchie hodnot, kognitivní stimulace/
- b) Na každé dítě působí rodina **individuálně specificky**. Toto působení se projevuje především v těchto oblastech:
  - **mírou pozitivního citového vztahu** – která u dítěte podporuje jeho osobní jistotu a vyrovnanost
  - **úrovni kontroly dítěte a zpětnou vazbou při plnění rodičovských požadavků**

dítě se učí žádoucím variantám chování, postoj rodičů neovlivní jenom aktuální učení, ale bude podporovat i rozvoj osobních vlastností dítěte – ovlivněn je například rozvoj osobní jistoty v řešení problémů, nebo opačně, úzkostnost a potřeba dodržovat přesně stanovená pravidla. (Sobotková, 2001)

1.2 Rodinný systém

Zvláštnosti rodinného systému spočívají v propojení prvků veřejných, sociologických i ryze soukromých a psychologických.

Např. Ivo Možný (1990) vyjadřuje: „*Rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality*“ (Sobotková, 2001, str. 22)

Jedni z prvních, kteří popsali rodinné systémy jsou Kantor a Lehr (1975). Shrnují základní charakteristiky rodinných systémů do čtyř tezí:

* **Rodinné systémy jsou organizačně složité** – rodiny vytvářejí vzájemně propojené vztahy,

vzájemně se ovlivňují.

- **Rodinné systémy jsou otevřené** – to umožňuje schopnost změny.
- **Rodinné systémy jsou adaptabilní** – vyvíjejí se na základě reakcí na podněty
- **Rodinné systémy jsou systémy průběžné informační výměny**

(Sobotková, 2001)

Rodinu chápeme jako propojení rolí, vztahů, komunikace, očekávání, konfliktů a způsobů řešení problémů. Aby mohla fungovat, je důležitá spokojenost členů se svou rolí a pozicí v rodině, vzájemný soulad partnerů, odpovědnost rodičů za výchovu dětí a ekonomická úroveň rodiny a její sociální začlenění. (Rodiny s nižším sociokulturním statutem se vyznačují jednoduchostí pravidel, pasivním přístupem k řešení problémů, méně kvalitní způsob komunikace a nižší úrovní kognitivních procesů.)

Každá rodina prochází určitými **vývojovými cykly**, tak, jak je postupem času ovlivňována různými vnitřními i vnějšími faktory :

- * normativními – narození dítěte, vstup do školy, odchod dospělého dítěte od rodičů
- * nenormativními – neočekávané události – narození postiženého dítěte, rozvod, úmrtí
- vlivy společné lidem určité generace – změny politického režim.

Jedinečnou atmosféru rodiny vytvářejí interakce mezi jejími členy , rodinná komunikace, která se mění v jednotlivých etapách vývoje rodiny, zanedbatelné nejsou ani rituály, které určitým způsobem rodině přináší pocit bezpečí a sounáležitosti, u dětí rozvíjejí vztah k tradicím.

1.3 Historický vývoj rodiny

Rodina jako instituce byla v průběhu lidské civilizace nejvíce zasažena a ovlivňována.

Ve své podstatě se však nemění, co se týče svých funkcí a základní struktury.

Vytváří soukromý prostor pro plození potomků a rozšiřování společenství, chrání své členy, vyrovnává se se změnami ve svém okolí, svou stabilitou podporuje vývoj a pokrok společnosti.

Počátky rodiny zaznamenávají historici již před milionem let př.n.l., kdy utváření heterogenních párů bylo vedeno silnou sexuální vazbou doprovázenou spoluprací ve výchově dětí.

Několik tisíc let před naším letopočtem vznikaly kmenové společnosti, rozšířené příbuzenské sítě se svými složitými pravidly jak ekonomickými, tak společenskými - vznikaly snubní výměny uvnitř těchto velkorodin.

Asi 3000 let před naším letopočtem začínají vznikat rodiny patriarchální, kde jsou muži vlastníky domácností, rodina má svou hierarchii a své uspořádání.

Křesťanství považovalo manželství za instituci, která je nezrušitelná a rodinu považovalo za doživotní. Za trvalost rodiny ručila náboženská víra: *Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.*

S nástupem kapitalismu patriarchální moc upadá. Muž však nadále zajišťuje svou rodinu ekonomicky i sociálně. Rodina vlastní dům, který se dědí po generaci, prvorozený syn je zasvěcován do řízení rodiny. Úkolem ženy je plodit děti a starat se o domácnost. Rodiny s velkým počtem dětí znamenaly bohatství a sociální jistotu. Tento model rodiny přetrvával do nedávné doby.

Tradiční rodina zachovávala společenské postavení rodiny, chránila její majetek a vzhledem k tomu, že byla většinou dvougenerační, tak zajišťovala péči o přestárlé členy rodiny. Péče o děti a převážná část výchovy se uskutečňovala přímo v rodině, kladla velký důraz na symboliku rodiny, na tradice, velkou váhu měla úloha otce i ostatních členů.

Forma tradiční rodiny přetrvávala do nedávných dob.

Ve dvacátém století prochází rodina mnohými změnami. Zvláště ve druhé polovině, po II. světové válce se mění charakter rodiny z tradiční na moderní, v současné době na postmoderní instituci.

Tradiční funkce rodiny jsou oslabeny. Mění se hodnotový systém členů rodiny, kdy se do popředí dostávají materiální hodnoty před hodnotami morálními. Nad znepokojujícími změnami právě v oblasti morálních hodnot se zamýšlí i papežská encyklika – *Familiaris Consortio*- Rodinné společenství:

„Rodina v dnešní době je zasažena jako snad jiné zřízení rozsáhlými a hlubokými změnami, postupujícími v rychlém sledu ve společnosti a v kultuře. Mnoho rodin zůstává v této situaci věrno hodnotám, jež tvoří základ rodinného zřízení. V jiných zase zavládla nejistota a rozpaky pokud jde o vlastní rodinné úkoly a rovněž pochybnosti a téměř úplná nevědomost o hlavním účelu a pravdě manželského a rodinného života. Konečně dalším rodinám brání nejrůznější situace, vyvolané nespravedlností, v jejich základních právech.“ (Jeřábková, 1993, str.25-26)

Současná rodina prochází krizí, jež má celou řadu společenských dopadů. Jedním z nich je daleko menší počet uzavřených sňatků, popřípadě odklad založení rodiny. Mladí lidé kladou větší důraz na úroveň vzdělání, budování kariéry, materiální zajištění, což představuje větší emocionální i sociální zralost potenciálních rodičů.

I přes historické změny je stále platná role otce a matky. Od otce se očekává ekonomické zajištění rodiny, fyzicky nebo technicky náročnější práce, od matky péče o domácnost a děti, i přes někdy náročné povolání.

Rodina již nemá tolik členů jako v minulosti. Snižuje se počet dětí v rodině, proto nejsou plně rozvinuty sourozenecké vztahy. Tento nedostatek nahrazují kolektivní zařízení, kde se setkávají děti různých věkových skupin.

Zvyšuje se rozvodovost, přibývá neúplných nebo doplněných rodin. V případě, že rodina není schopna plnit své základní funkce, nastupuje náhradní rodinná péče. Výchovnou funkci zajišťují kromě rodiny i další instituce.

Jaká je budoucnost rodiny? Nejnovější výzkumy ukázaly, že budou přetrvávat rodiny, které se shodnou na tradičních rolích muže a ženy. Kromě toho bude přibývat rozmanitých rodinných útvarů, nevyjímaje homosexuální páry, ke kterým je současná společnost tolerantní.

"Ať plánujeme a předvídáme budoucnost lidské rodiny se sebevětší odbornou znalostí, nezaujatostí, odpovědností a zdrženlivostí, činíme tak zároveň i s velmi lidským vědomím, že nakonec i naše děti čeká budoucnost stejně netušená, jako čekala nás. A není právě tohle na tom to nejhezčí?" (Možný, 1990, str. 196)

2 Funkce rodiny

Historické změny společnosti ovlivňují rodinu, která má nejdůležitější význam pro vývoj dítěte.

Rodina již od svého historického počátku plní důležité funkce:

- zajišťuje biologickou i sociální reprodukci člověka: narození dítěte, péči o ně, jeho socializaci, přetrvávání tradic a hodnot předchozích generací;
- je ekonomickou jednotkou, někdy – zvláště v dřívějších dobách – přímo pracovní jednotkou;
- poskytuje svým členům, dětem i dospělým ochranu a pomoc v každodenním životě a zvláště v zátěžových situacích, jako je nemoc, ohrožení jinými skupinami, přírodou, ekonomickými podmínkami a podobně;
- kontroluje chování a jednání svých členů: zajišťuje dodržování právních a morálních norem, v nepříznivých případech vede své členy k jednání podle vlastních, protispolečenských norem
- dává svým členům důležité osobní vztahy, umožňuje společně prožívat radost i smutek, úzkost i uklidnění, přijímat péči a také ji poskytovat druhým

(Čáp,Mareš,2001)

2.1 Biologicko – reprodukční funkce

„Nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu je přechod k rodičovství.“

(Možný, 2006, str.148)

Narozením dítěte se člověk stává rodičem. Od vztahu muže a ženy, kteří založí rodinu se očekává plození dětí, a tím i zajištění reprodukce lidské společnosti.

V minulosti byly rodiny s vysokým počtem dětí společensky oceňovány, protože děti znamenaly pro rodinu materiální zabezpečení a sociální jistotu.

V současné době se pod vlivem společenských i ekonomických aspektů mění přístup k rodičovství. Mladé lidi k tomuto přístupu vedou jak negativní důvody – sobectví, snaha užít si naplno života, tak důvody pozitivní – odpovědnost.

Porodnost téměř půl století klesá. Již dávno není rodičovství jen důsledkem pudů a nerozvážného sexuálního chování, ale ve většině případů je plánované a kontrolované. Stoupá věková hranice lidí, kteří vstupují do manželství. Ženy zvažují, jestli nebude dítě překážkou v jejich započaté kariéře. A právě vzhledem k vyšší věkové hranici partnerů, jsou lépe připraveni na roli otce a matky jak emocionálně, tak i sociálně.

Socioekonomické změny tvoří větší prostor pro životní rozhodování muže a ženy. Otevřela se „moderní cesta“ do manželství a rodičovství.

2.2 Ekonomická funkce

Tato funkce je pro fungování rodiny velice důležitá. Aby se mohly vztahy v rodině rozvíjet a utužovat a vládlo v rodině příznivé klima, je potřeba rodinu zabezpečit.

V minulých dobách bylo ekonomické zabezpečí rodiny převážně na otci. Žena byla na partnerovi plně závislá. Také děti byly brány jako levná pracovní síla.

V současnosti se ve většině rodin podílí na hospodaření oba partneři, zajišťují míru její úrovně. Pokud mají zajištěnou práci, tím pádem dostatek prostředků k životu, má rodina sociální jistotu, pevnost a trvalost. V opačném případě není narušena jen ekonomická funkce, ale i emocionální, která je odvislá od materiálního zabezpečení.

I vzdělání rodičů a jejich postavení ve společnosti má na fungování rodiny vliv. Lidé s vyšším vzděláním, se chovají zodpovědněji. Snaží se ekonomicky zabezpečit rodinu, podporují děti ve vzdělanosti a v různých zájmových aktivitách. Na rozdíl od rodin z nižších sociálních vrstev, jejichž členové nemají dostatečný smysl pro

odpovědnost. Často se ani nechtějí zapojit do pracovního procesu, spoléhají na sociální podporu státu.

Hospodářská a sociální politika státu by měla podporovat nově vznikající rodiny, vytvářet příznivé podmínky pro výchovu další generace.

2.3 Emocionální funkce

Také emocionální funkce rodiny je pro její rozvoj a stabilitu velmi důležitá. Ovlivňuje i funkci biologicko – reprodukční. Pokud k sobě mají partneři kladný citový vztah, dokážou vytvořit příznivé rodinné klima, je předpoklad, že emocionální vývoj dětí v rodině nebude narušen. Aby byli dva lidé schopni tolerance, respektu a vzájemné pomoci, měli by být dostatečně sociálně zralí.

Rodiče pak hrají významnou úlohu v emocionálním rozvoji svých dětí. Ve výchově jde především o vzájemnou interakci mezi dětmi a rodiči. Pokud si vzájemně naslouchají, respektují se, reagují empaticky, jsou pro dítě vzorem, funguje rodina jako bezpečný přístav a jako start k výchově samostatného jedince.

Z hlediska celé rodiny a jejího působení na dítě se ukazuje, že pro přiměřený citový vývoj dítěte je optimální příznivý, kladný emoční vztah matky a otce k dítěti a výchovné řízení bez extrémů v požadavcích na dítě i v jejich kontrole. Záleží však na tom, jak dítě samotné vnímá působení rodičů. Vnímá -li dítě, že jej rodiče milují, že na něj kladou přiměřené požadavky a akceptují jej, je to jistě optimální výchovné rodinné prostředí pro citový rozvoj dítěte. (Čáp, 1996)

2.4 Výchovná funkce

Vychovávat znamená působit na nitro dítěte a tím v něm vyvolávat žádoucí odezvu jeho schopností a vloh po stránce intelektové, citové i sociální, aby se za vedení vychovatele harmonicky rozvíjely a dopomohly dítěti k dosažení životního cíle. (Malý,1979)

Prvním výchovným prostředím, se kterým se dítě setkává je rodina. Je to prostředí nejpřirozenější, ve kterém jsou dítěti uspokojovány každodenní potřeby a které dítě uvádí do prostředí svého okolí a do života v lidské společnosti. Socializace je celoživotní proces, kde v první fázi dítě přichází do styku s rodiči, se sourozenci a vrstevníky, prarodiči. V tomto ohledu mají výhodu vícečetné rodiny nebo rodiny dvougenerační.

Bez rodiny by bylo uvádění dítěte do okolního světa nepředstavitelné. Dítě si zvyká na určitá pravidla, osvojuje si společenské normy, seznamuje se s lidskými hodnotami.

Rodina rozvíjí osobnost dítěte , jeho sebepojetí,a sebevědomí. Během života přijímá člověk různé sociální role, učí se sociální komunikaci, dochází k sociální interakci -působení jednoho člověka na druhého.

Aby bylo dítě schopno bez vnější kontroly dodržovat určitý požadavek, normu, řídit se rolí, je třeba, aby u něj došlo k jejich zvnitřnění. Jakým způsobem k tomuto zvnitřnění dochází ovlivňují styly rodinné výchovy.

2.4.1 Styly výchovy - pohled do historie

Výchovnými vlivy a způsoby se pedagogové zabývaly od nepaměti.

V **antické době** jsou nejznámější dva protikladné způsoby výchovy: ve Spartě přísná výchova, mírnější v Athénách.

J.A. Komenský své pokrokové názory na výchovu v rodině vyjádřil v knize **Informatorium školy mateřské**. Ve dvanácti kapitolách v něm odůvodnil nutnost systematické předškolní výchovy. Informatorium sloužilo jako návod výchovy dětí pro matky. Komenský zde upozornil na zvláštnosti předškolního věku, na důležitost všestranného rozvoje.

J.J.Rousseaua můžeme považovat za zakladatele přirozené – naturalistické, svobodné výchovy. Jeho kniha **Emil čili o vychování** měla v době buržoazní výchovy neocenitelný význam. Podle Rousseauova názoru jsou tři hlavní vychovatelé: příroda, věci, lidé. Rousseau poprvé vytvořil pokyny k výchově a vzdělání svobodného občana připraveného pro život.

M. Montessoriová „jedna z představitelk evropského reformního hnutí a zastánce pedocentrismu, se orientuje na reálné prostředí dětí. Hlavním heslem M. Montessoriové je heslo: „pomoc k životu“ Dítě potřebuje pomoc při svém vývoji, ale má být ochráněno před škodlivými vlivy ve světě dospělých. Základním principem celé pedagogiky je nepřímá výchova. V učení M. Montessoriové nacházíme řadu cenných prvků, které by v práci pedagoga neměly chybět.

2.4.2 Styly rodinné výchovy v současnosti

*„ Termín **způsob výchovy**, popřípadě **výchovný styl**, vyčleňuje z vysoce složitého souboru výchovných procesů klíčové momenty: zejména emoční vztahy dospělých a dětí, jejich způsob komunikace, velikost požadavků na dítě, způsob jejich kladení a kontroly. Projevuje se též volbou výchovných prostředků a způsobem reagování dítěte na ně. (Čáp,2001.str.303)*

Německý psycholog K. Lewin (1939) významně přispěl ke zkoumání způsobu výchovy a vymezil tři výchovné styly:

- Autokratický styl** – Je charakteristický hrozbami a tresty, dítě má malý prostor pro samostatnost, potírá iniciativu, klade velký důraz na respekt k autoritám. Tento styl vychovává jedince snadno manipulovatelné, slepě poslušné, málo iniciativní nebo naopak agresivní a bojující proti autoritám.
- Liberální styl** - Vychovatel řídí výchovu jen málo, někdy vůbec, Je to velmi slabé vedení, kdy nejsou na dítě kladeny téměř žádné požadavky a pokud je požadavek vysloven, není provedena kontrola. Dítě nemá daná žádná pravidla, nezná mantinely, což se projeví v chování a komunikaci ve skupině i v emočním ladění dítěte.
- Integrační styl** - Při tomto způsobu výchovy, můžeme ho také nazvat sociálně integračním, se vychovatelé a děti vzájemně ovlivňují. V rodině vychovávající děti v tomto stylu, vnímáme kladné emoční ladění, vyrovnanost dětí a citovou stabilitu. Příznivou komunikací ovlivňují rodiče sociální dovednosti dětí, vedou je ke kladnému vztahu k učení a zájmovým aktivitám, jsou pro děti příkladem ve způsobu života, ve vztahu k hodnotám a ve zvládnutí zátěžových situací. Tento styl výchovy posiluje u dětí sebehodnocení, svědomitost, odpovědnost.

Takto rozdělené způsoby výchovy se nezabývají individuálními rozdíly ve výchově a neberou v úvahu emoční vztah rodičů k dětem. Proto se Jiří Čáp se svými spolupracovníky začal zabývat problematikou stylů výchovy v rodině. Ve svém rozdělení pracuje s dvěma dimenzemi – dimenze emočního vztahu

dimenze řízení

2.4.3. Model devíti polí způsobu výchovy v rodině (J.Čáp,1994-5)

<i>Emoční vztah</i>	<i>silné</i>	<i>Řízení střední</i>	<i>slabé</i>	<i>rozporné</i>
<i>záporný forma</i>	1 <i>výchova autokratická, tradiční, patriarchální</i>		2 <i>liberální výchova s nezájmem o dítě</i>	3 <i>pesimální výchovy, rozporné</i>
<i>řízení</i>				<i>se záp.</i>
<i>vztahem</i>				
<i>záporněkladný</i>	9 <i>výchova emočně záporná, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo dítě je s ním v koalici</i>			
<i>kladný řízení</i>	4 <i>výchova přísná</i>	5 <i>optimální forma</i>	6 <i>laskavá výchova bez požadavků</i>	7 <i>rozporné vyvážené</i>
<i>kladným vztahem</i>	<i>a přitom laskavá</i>	<i>výchovy</i>	<i>a hranic</i>	<i>emočním</i>
<i>extrémně kladný</i>			8 <i>kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem</i>	

1 Označuje v tradičním pojetí autokratický styl výchovy, pro který je charakteristické silné řízení se záporným emočním vztahem a množstvím požadavků bez výraznějšího akceptování potřeb a přání dítěte. Jde o přísnou výchovu bezpodmínečně vyžadující plnění úkolů.

2 Představuje liberální styl výchovy, bez požadavků, hranic, s malým nebo nevýrazným zájmem o dítě.

3 Je spojena s formou výchovy, ve které záporný emoční vztah a rozporné řízení, tj. kladení mnoha požadavků s poskytováním volnosti tvoří méně příznivé podmínky pro vývoj dítěte i vzájemných vztahů.

- 4 Vymezuje výchovu přísnou a přitom laskavou. Příznivě působí děti i vzájemné vztahy.*
- 5 Představuje optimální formu výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením, výchovu bez extrému v řízení a kontrole dítěte, podpořenou jednoznačným přijímáním dítěte a jeho podporou.*
- 6 Označuje laskavou výchovu s řadou příznivých vazeb otce a matky k dítěti, avšak bez jasněji vymezených požadavků a hranic.*
- 7 Poukazuje na rozporné řízení s množstvím požadavků, ale jejich malou kontrolou, které je ovšem relativně vyváženo kladným emočním vztahem.*
- 8 Je tzv. kamarádkou výchovou, ve které převládá dobrovolné dodržování norem, protože se příznivě projevuje působení extrémně kladného emočního vztahu. Požadavkům, které jsou kladeny, dítě dobře rozumí, přijímá je za své a plní bez nutnosti jejich kontroly. Cítí, že je bezpodmínečně přijímáno a akceptováno, že rodiče mnoho věcí dělají pro něho, a proto rádo plní různé úkoly ve prospěch celé rodiny, rodičům pro radost.*
- 9 Vymezuje výchovu emočně rozpornou, případně ambivalentní, se všemi důsledky tohoto méně příznivého rozporu (Mertin, Gillnerová,2003,str.210)*

3 Formativní působení rodiny

Rodina je malá sociální skupina, která je však součástí velkého celku; společnosti, která po celé generace tento organizmus ovlivňuje. V České republice je ochrana rodiny garantovaná LISTINOU ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD z 9.1.1991. (Jeřábková, 1993)

Na vývoj rodiny a její utváření působí mnoho vlivů, které na ni mají jak kladný, tak záporný dopad.

Jak bylo již uvedeno (část 2 a3), je důležité, aby rodina plnila své základní funkce. Způsob fungování rodiny závisí na ekonomické situaci, vzdělání rodičů, jejich morálních hodnotách.

Význam pro utváření rodiny mají i její historické kořeny. Způsob, jakým jsou uctíváni předkové, vztahy mezi rodiči a prarodiči, rodinná hierarchie, působení příbuzenského systému, to vše ji ovlivňuje .

Výchova a vzdělání jsou dalšími činiteli, utvářejícími rodinu. Ta však není schopna tyto nároky zvládat sama, proto je důležité, aby při výchově a vzdělávání dětí fungovala spolupráce mezi školou mateřskou, základní, i dalšími výchovně-vzdělávacími institucemi. Zvláště v případě disharmonických a afunkčních rodin je role těchto institucí nezastupitelná.

Na jednotlivé členy rodiny mají vliv také vztahy ke společenskému okolí, které se postupem času mění. Mění se i sociální role rodinných příslušníků. V socializaci jedinců hrají svou roli vztahy se spolužáky, vrstevníky, spolupracovníky. Hlavně vrstevnické skupiny ovlivňují jedince výrazně v období pubescence a adolescence, a to jak kladně, tak záporně.

Na utváření rodiny mají v neposlední řadě vliv masmédiá. Tisk, televize, film, internet, vedou k větší informovanosti lidí, k prohlubování vědomostí a znalostí, na druhou stranu „...masivně ovlivňují u dětí a mládeže skladbu jejich dne, zájmy,

vzory k napodobování, způsoby chování, hodnotové systémy, názory a postoje.“
(Helus, 2004, str.65)

Velký význam pro utváření rodiny má také územní společenství, ve kterém žije. Ve velkých městech jsou členové rodiny anonymní, setkávají se s nezájmem a lhostejností sousedů a spoluobčanů, jsou vystaveni většímu sociálnímu tlaku okolí, což vede k větší psychické zátěži. V menších městech a na vesnicích se lidé znají, vztahy mezi nimi jsou vstřícnější, vzájemně si pomáhají, rodina lépe spolupracuje s veřejnými i vzdělávacími institucemi.

V posledních letech přibývá v České republice příslušníků jiných národností, kteří se stávají součástí naší společnosti. Ta se s nimi učí žít, tolerovat jejich kulturu a zvyky. Mnozí z nich se stávají objektem rasové nesnášenlivosti a fyzických útoků. Multikulturní výchova, která je součástí nových Rámcově vzdělávacích programů, vede nastupující generaci k respektování etnických menšin v naší společnosti.

Jak se bude vyvíjet rodina jako společenská instituce, její sociálně ekonomický statut, záleží v neposlední řadě na politickém klimatu naší země. Prosperující ekonomika je předpokladem pro vytvoření co možná nejlepších podmínek k založení nových rodin a jejich správného fungování.

4 Problematika výchovy dítěte

4.1. Neúplná rodina

Co si lze představit pod pojmem neúplná rodina? Na rozdíl od rodiny úplné, tvořené oběma rodiči, v neúplné rodině zůstává s dítětem nebo dětmi pouze jeden z rodičů.

Neúplné rodiny se vyskytovaly již v pravěku. Po celá staletí bylo příčinou neúplnosti rodiny většinou úmrtí jednoho z rodičů. Rozvody také existovaly, ale až v posledních letech jsou nejrozšířenějším důvodem pro vznik neúplné rodiny.

V posledních desetiletích zaznamenáváme nárůst počtu neúplných rodin v celé Evropě.

Mění se struktura rodiny a vznikají nové formy rodičovské výchovy.

4.1.1. Osamělá matka

Téměř každá žena touží po dítěti. Ne vždy najde vhodného partnera pro založení rodiny, nebo se cíleně rozhodne pro svobodné mateřství. Tím na sebe bere roli matky i otce.

Aby se dítě rozvíjelo dobře po stránce duševní a dokázalo se zapojit do společnosti, měly by být uspokojeny čtyři druhy potřeb. V první řadě musí matka zvládnout přísun vývojových podnětů, dalším okruhem potřeb jsou potřeby sociálního učení, třetí oblastí je potřeba citů. Ve všech těchto oblastech není matka v nevýhodě, naopak výchovné působení je v mnohém jednotné. Čtvrtá oblast potřeb souvisí se zapojením dítěte do společnosti. Protože dítě nepoznalo úlohu otce v rodině / zvlášť u chlapců/, bývá v nevýhodě.

Je však prokázáno, že v některých případech vede výchova pouze matkou k rychlejšímu vývoji dítěte a jeho úspěšnému zařazení do společnosti.

4.1.2 Osamělý otec

Kromě svobodných matek, vychovávají své děti i osamělí otcové. Svěření dětí do péče otce se objevuje stále častěji, i když je to jev i nadále vzácný.

Otcové jsou schopni pečovat o své děti a obstojí v konkurenci žen-matek.

Jsou však vystaveni psychologickým nebezpečím ještě ve větší míře než osamělé matky.

..

V současné společnosti je mužská role v rodině stále charakterizována jako pracovní, zajišťující styk se světem, vyznačuje se technickými dovednostmi, zájmem o politiku, koníčky. Jako jediný vychovatel dětí v rodině se muž jeví společensky nepřijatelný. Pro citový i sociální vývoj dítěte je potřeba, aby poznalo jak roli otce, tak i matky. Proto osamělost ve výchově by měl být stav přechodný, dočasný.

4.1.3 Rozvod rodičů

Největší procento neúplných rodin vzniká jako důsledek rozvodů. Rozvody můžeme zařadit mezi tzv. sociální patologie. Často jim předchází stadium **manželského nesouladu**, které někdy přejde ve druhé stadium **manželského rozvratu**, což je stadium dlouhodobé nebo akutní, a často přechází v **rozvod**.

Partneři, kteří prožívaly rodinnou krizi zakončenou rozvodem, prošli obdobím dlouhodobé psychické zátěže. Spolu s nimi absolvovaly martýrium rozvodu i jejich děti. Prošli s rodiči obdobím nejistoty a úzkosti, následkem toho si vytvářejí zkreslený obraz o jednom z rodičů.

Rozvod pro dítě znamená nebezpečí. Dětská vnímavost je veliká, ale vzhledem k stupni vývoje, dítě všechno vztahuje na sebe a cítí vinu za spory a hádky probíhající mezi rodiči.

Pokud jeden rodič z rodiny odejde, dítě se jím cítí opuštěno a nemilováno, jestliže se musí dítě odstěhovat z dosavadního domova, ztrácí svůj svět i pocit bezpečí.

- Rodiče by neměli podceňovat vnímavost dětí vůči rozvodu ani jejich vnímavost vůči konfliktům po rozvodu.
- Měli by si zachovat pocit odpovědnosti za dítě, protože rodičovství nejde zrušit.
- Rodiče by měli vyloučit nepřátelský postoj a dítě by nemělo být nástrojem pomsty.
- Dítě by si mělo zachovat pozitivní obraz druhého rodiče a vědomí, že jej oba rodiče mají rádi; na setkání s rodičem, se kterým nežije, by se mělo těšit.
- Rodiče by měli být opatrní při seznamování dětí s novými partnery a následně při záměru založit novou rodinu.

Je tedy nejen v zájmu dospělých, ale hlavně v zájmu dětí, aby adaptace na stres po rozvodu a novou situaci proběhla co možná nejrychleji a bez nežádoucích jevů.

4.1.4 Úmrtí rodičů

Rozvodem ztrácí děti jednoho z rodičů čím dál častěji, úmrtí jednoho z rodičů je relativně vzácné. Pro dítě však vyrovnání se se ztrátou otce nebo matky znamená velkou psychickou zátěž.

V dřívějších dobách byl pohřeb rodinnou událostí, které se účastnily i děti. Doba „smutku“ měla svůj řád, svůj čas a děti se od malička seznamovaly se smutečními rituály.

Dnes se úmrtí člena rodiny přesunulo do nemocnice, děti bývají „chráněny“ projevům smutku, a proto mnohem hůře zvládají tuto náročnou situaci. (nejde jen o úmrtí rodiče, ale i sourozence nebo prarodiče). Doba smutku je různě dlouhá a projevuje se různě.

„ U většiny dětí se dají rozlišit čtyři klasické fáze: ohromení (šok), protest, beznaděj (zoufalství) a uklidňování (vyrovnávání, smíření).“ (Matějček, Dytrych,1994, str.104)

Aby dítě tuto psychicky náročnou situaci zvládlo společně s dospělými, je potřeba řídit se několika opatřeními:

- Dojde-li k úmrtí někoho blízkého, je třeba smutek dítěte respektovat, poskytnout mu vhodnou ochrannou atmosféru, v níž může smutek dobře prožít.
- Na otázky dítěte by pozůstalí vychovatelé měli odpovídat šetrně, ale pravdivě.
- Sdělení skutečnosti dítěti neodkládáme, umožňujeme mu, aby se účastnilo všeho dění v rodině, radostného u smutného.
- Odreagování smutku a ztráty usnadňuje, je-li dítě vedeno tak, aby vědomě připravilo někomu radost, udělalo něco milého někomu druhému.
- Nesnažit se ztracenou rodičovskou osobu hned dítěti nahradit, nebo ji dokonce převyšovat.

(Matějček, Dytrych, 1994)

4.2 Dysfunkční rodina

Rodina je sociální skupina, v níž mají jednotliví členové své role. Plní je různým způsobem, jsou ve vzájemných vztazích, které se mění postupem času. Normální i patologické chování jednotlivých členů rodiny je vlastně interakcí rodinného systému. Každá rodina má tento systém odlišný a je dán jak genetickými dispozicemi, tak zkušeností z určitými způsoby chování.

Svou roli hraje i sociálně -ekonomická situace – věk rodičů, vzdělání, zaměstnání, příjmy a bydlení rodiny. Velmi důležitý je zdravotní a psychický stav rodičů, jejich zájem o dítě a míra péče o ně.

Za **dysfunkční** označujeme tu rodinu, která nedostatečně plní své funkce nebo některou

z nich neplní vůbec. Je bezprostředně ohrožena nebo postižena rodina jako celek. Jsou narušeny rodinné vztahy (hádky, napjatá atmosféra), děti bývají zatahovány do konfliktů mezi rodiči, stávají se nástrojem pomsty, často se vyskytují i sociálně-patologické jevy (zanedbávání dětí, zneužívání), svou roli hraje určitý druh závislosti – alkoholismus, gemblerství.

Tuto situaci není rodina schopna zvládnout sama, je potřeba učinit celou řadu opatření zvenčí.

Culberson a Schellenbach (1992) zkoumali **předpoklady k plnění rodičovské role** a došli k následujícím závěrům:

- vlastnosti rodičů zvyšující riziko špatného zacházení s dítětem
- * **nedostatky v sociální orientaci** – omezená schopnost empatie, nerespektování potřeb jiného člověka, rigidita, problémy v mezilidských vztazích
- * **problematické sebehodnocení** -nízká sebeúcta, nespokojenost s rodičovskou rolí
- * **rizikové chování** – nedostatečná sebekontrola, nízké sebeovládání, impulzivita, projev negativních citů
- * **špatná zkušenost z vlastního dětství** – 70% lidí se chová podobně jako jejich rodiče

(www.portál.cz)

4.2.1 Velmi mladí rodiče

„Termín „velmi mladí rodiče“ se vztahuje na dívky a chlapce, kteří mají děti již ve svém věku mladistvém, tj. před dokončeným 18. rokem věku. Toto označení se do jisté míry kryje s představou psychosociální „nezralosti pro rodičovství“, není s ním však totožné.“

(Matějček, Dytrych, 1996, str. 119)

Manželství velmi mladých lidí vznikají hlavně proto, že je dívka těhotná. Oba partneři nejsou ještě dostatečně psychicky a sociálně zralí nést zodpovědnost za vývoj a výchovu dítěte, nedokážou zajistit chod rodiny. Jelikož bývá těhotenství většinou neplánované, je dítě pro mladé rodiče zátěží. Nemohou se věnovat svým dosavadním zálibám a aktivitám, nemají často dokončené vzdělání, proto má nižší socioekonomický status.

Mladistvá matka nedokáže poskytnout dítěti odpovídající péči, vcítit se do jeho pocitů, není schopna zvládat zátěžové situace (častý pláč, nemoc dítěte). Mladistvý otec často nedokáže nebo nechce změnit svůj dosavadní styl života, neplní povinnosti plynoucí z jeho nové role, což bývá předmětem neshod mezi partnery, vedoucích k jejich rozchodu.

Pomocnou ruku ve většině případů podávají prarodiče. Jejich úloha je v tomto případě nezastupitelná. Často však mají tendenci zasahovat do záležitostí mladé rodiny příliš. Přebírají iniciativu ve výchově dítěte a z toho pramení neshody mezi mladými rodiči a jimi.

Velmi záleží na přístupu prarodičů k mladé rodině. Oni jsou hlavními aktéry .. *„možného rodinného souladu i možného rozvodu.“* (Matějček, Dytrych, 1996, str. 127)

4.3 Afunkční rodina

Za afunkční můžeme považovat tu rodinu, která neplní žádnou ze svých funkcí. Je to rodina většinou sociálně slabá, v níž rodiče ztrácí pocit zodpovědnosti, děti jsou těžce zanedbávány, často i ohroženy na životě.(syndrom CAN) Rodina není schopna tuto situaci sama zvládnout, a proto je potřebný zásah státních institucí. Rodiče jsou soudně zbaveni rodičovských práv a dítě je odebráno do náhradní rodinné péče.

4.3.1 Poruchy rodiny, jako základní příčina NP

Rodičovskou roli většina lidí přijímá jako přirozenou součást života. Existuje však mnoho vlivů, které působí negativně na zvládnutí této role.

Rodiče se nemohou starat o dítě – příčinou, proč se rodiče nemohou o dítě starat mohou být např. přírodní vlivy (povodně, zemětřesení, požáry apod.), fungování společnosti (válka bída, hladomor, narušení celého rodinného systému (úmrtí, nemoc, invalidita).

Rodiče se neumějí či nedovedou starat o dítě – do této kategorie můžeme zařadit rodiče, kteří nejsou schopni uspokojit základní potřeby dítěte, jeho přiměřený tělesný a duševní vývoj. Důvodem je buď psychosociální nezralost rodičů(velmi mladí rodiče), nebo neschopnost vyrovnat se s narozením handicapovaného dítěte. Patří sem i rodiče, kteří nezvládají situaci rozvodu, děti používají jako nástroj pomsty vůči partnerovi.

Rodiče se nechtějí o dítě starat – příčiny jsou v poruchách osobnosti – disharmonická osobnost, maladaptace, psychopatie – rodiče mají nízkou

sociokulturní úroveň, nemají k rodičovství dostatečnou motivaci. Nejeví o dítě zájem, neposkytují mu potřebnou péči, v některých případech se nestarají vůbec, je omezena interakce mezi dítětem a rodičem. Jsou schopni opustit své děti i na delší dobu. Dochází k zanedbávání dítěte jak po stránce somatické, tak psychické.

Rodiče dítě týrají a zneužívají – rodiče dítěti vědomě ubližují a zneužívají. Agrese vůči dítěti mnohdy pramení z neschopnosti zvládat vlastní problémy a různé životní situace. V některých případech mají rodiče zvýšenou potřebu moci nad dítětem a tím si kompenzují pocity nejistoty a méněcennosti. Také ti jedinci, kteří v dětství zažili fyzické týrání nebo zanedbávání přenášejí negativní zkušenosti do svých rodin. Týrajícím rodičem bývá převážně muž, žena se stává pasivním účastníkem, chování partnera toleruje. I v případech zneužívání jsou hlavními aktéry hlavně muži. Mohou to být jedinci s odlišným sexuálním zaměřením, morálně narušení a sexuálně nevyzrálí muži nebo jedinci, kteří ztrácejí kontrolu pudového jednání z důvodu onemocnění nebo v důsledku vlivu alkoholu a drog. Dítě je tímto chováním ohroženo fyzicky i psychicky. V některých případech dochází až k úmrtí.

4.3.2. Možnosti pomoci rodinám

- terénní sociální péče
- poradenská a psychologická pomoc (individuální, rodinná terapie)
- sociálně právní ochrana dětí, ústavní a ochranná výchova
- azyl – domy pro matky s dětmi, azylová zařízení pro děti (krizová centra, centra prevence, linky důvěry)
- ústavy pro alkoholiky a toxikomany

Poradny:

- poradny pro rodinu – zaměřuje se na řešení problémů, které se týkají celé rodiny
- manželská poradna

(www.maturitavkapse.wbs.cz)

4.4 Náhradní péče – výchova dítěte mimo rodinu

4.4.1 Historie náhradní péče

Různé historické publikace se zmiňují o péči osiřelých dětí. V starověkém Římě existovala ústavní péče o tyto děti. Pokud byly děti přijímány do rodin, sledoval osvojitel pouze svůj záměr, a to, zachování rodu. První útulek pro opuštěné děti vznikl roku 335 v Konstantinopolu, v roce 787 byl zřízen první nalezinec v Miláně. Poté začaly vznikat další, hlavně v Itálii a ve Francii.

U nás vznikl první nalezinec roku 1575 v Praze. Adopce probíhaly pouze u šlechty. Jejich hlavním důvodem bylo zachování rodu a majetku.

V době osvícenství se začaly nalezince zřizovat hromadně, přijímaných dětí přibývalo, ale byla v nich i velká úmrtnost.

Další nárůst sirotčinců a ústavů různého typu zaznamenáváme po druhé světové válce. Všeobecně vzrostl zájem o kvalitu života dětí v těchto zařízeních.

4.4.2 Formy náhradní péče

Ústavní péče

a) kojenecké ústavy a dětské domovy při kojeneckých ústavech – pro děti od narození do 3

let

b) dětské domovy klasického nebo rodinného typu – pro děti od 3 do 18 letopočtem

c) domy na půli cesty – azylové zařízení SPE

d) diagnostické a výchovné ústavy – probíhá zde ústavní a ochranná výchova a diagnostika

problémů dítěte

e) ÚSP – ústavní zařízení, kde mohou být umístěny osiřelé zdravotně postižené děti

www.maturitavkapse.wbs.cz

V posledních letech se ukazuje, že forma ústavní péče je nevyhovující, pro psychický a sociální vývoj dítěte nedostatečná. Nejhorší formou této péče jsou dětské domovy klasického typu.

Děti vyrůstají v homogenních skupinách, musí dodržovat přísný režim a řád ústavu. Pokud dítě mění často zařízení a zvyká si na nové prostředí, je u něj narušen pocit bezpečí.

Děti žijí ve velkých skupinách, vychovatelé se střídají, nejsou zde podmínky pro vytvoření citového pouta mezi dospělým a dítětem. Ve velkém kolektivu vzniká rivalita, která může přejít až v agresivitu. Děti nejsou připraveny na vstup do života, jejich socializace je na nízké úrovni. Proto mají děti z dětských domovů velké problémy se začleněním do společnosti.

Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče probíhá v přirozeném rodinném prostředí nebo prostředí malé skupiny, které se rodině podobá.

- a) adopce- zrušitelná, nezrušitelná
- b) pěstounská péče individuální (pěstounem je jednotlivec nebo manželé)
- c) pěstounská péče kolektivní (SOS vesničky)
- d) poručnictví

Nejpřirozenější formou náhradní rodinné péče je adopce (osvojení). Právní vymezení najdeme v zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině. Při osvojení přijímají manželé nebo jednotlivec opuštěné dítě za vlastní se všemi právy a povinnostmi rodičů. Vytváří se zde vazba mezi náhradními rodiči a dítětem. To vyrůstá v přirozeném prostředí rodiny, jsou uspokojovány jeho potřeby jak fyzické, tak psychické. Dítě získává pocit jistoty a bezpečí, dospělí mu projevují lásku a zájem o jeho osobu. Socializace probíhá v optimální rovině, dítě si osvojuje přirozené vzorce chování, seznamuje se s rodinnou hierarchií, poznává sociální role v rodině.

Podobnou formou jako adopce je i pěstounská péče. Právní vymezení určuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a zákonu č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Pěstouni přijímají do rodiny ke svým dětem jedno nebo více dalších... „*Svěření do jejich péče provádí soud a pěstouni dostávají určitou odměnu. Dítě ovšem nemá jejich jméno a právně není jejich vlastním.*“ (Matějček, Dytrych, 2001, str.164)

V SOS vesničkách jsou děti svěřovány do péče pěstounky nebo manželského páru. Pěstouni mají zpravidla pedagogické vzdělání a starají se o skupinu dětí v komplexu samostatného městečka.

5 Hospitalismus

„ Na začátku tohoto století, kdy se ve větším měřítku zřizovaly dětské nemocnice, povšimli si lékaři jevu, kterému říkaly „ nemocniční nemoc“ čili hospitalismu. “

(Matějček,1986,str.42)

Projevy hospitalismu můžeme pozorovat u dětí , které tráví delší dobu v nemocnici. Bez mateřské péče nejsou schopny vyrovnat se s prostředím nemocnice. I když je to prostředí hygienicky čisté, je pro dítě chudé na smyslové a citové podněty, za svými vrstevníky dítě zaostává i v rozumové oblasti. Velmi těžko dokáže vyrovnat opoždění celkového vývoje .

U dlouhodobě hospitalizovaných dětí se projevují obranné reakce:

- **fáze protestu** – dítě pláče, drží de matky, odmítá zdravotnické pracovníky, nechce se nechat ošetřit
- **fáze zoufalství** – dítě ztratilo jistotu, že matka přijde, je smutné, často pláče, přestává reagovat na okolí, má pocit zrady, nechce se přizpůsobit
- **fáze odpoutání** – dítě se fixuje na náhradní osobu(zdravotní sestru) nebo hračku, potlačuje city k matce, při loučení nepláče

Pokud se dítě dostane do třetí fáze, pak se po návratu domů objevují psychické poruchy – pomočování, úzkost, poruchy spánku, noční děsy.

(www.inext.cz.)

Prevence:

- hospitalizovat dítě pouze v závažných případech
- zkrátit dobu hospitalizace na dobu nezbytně nutnou
- hospitalizovat děti s rodinnými příslušníky
- udržovat kontakt s rodinou

Také u dětí žijících v dětských domovech se projevuje hospitalismus. Dítě si po dobu pobytu v ústavu zvykne na určité podmínky a řád. Nemá však dostatek podnětů zvenčí. Dětský domov nedokáže dítě připravit pro život jako rodina. Proto se často stává, že dítě, které opustí při dovršení 18 let dětský domov, se nedokáže bez problémů začlenit do společnosti.

Jedinec má problémy přizpůsobit se jiným podmínkám, je pasivní, stresován, může propadat až depresím. Děti z dětských domovů jsou snadno ovlivnitelné, a proto často podléhají různým druhům závislosti, začne se u nich projevovat disociální někdy až asociální chování, které vede ke střetu se zákonem.

Aby byly i děti z dětských domovů více připraveny pro život, využívá se formy tzv. domů na půli cesty, kde společně s ubytováním mají děti možnost nacvičit si sociální dovednosti a vytvořit si kontakty se společenským prostředím.

6 Psychická deprivace

Skutečnost, že koncepce psychické deprivace není dosud hotová a ustálená, je nejlépe patrná z rozmanitosti termínů, které mají tento pojem vyjádřit.

Tramer (1963) rozeznává dva stupně závažnosti tohoto stavu: duševní podvýživu a chorobné vyhubnutí, jakousi psychickou kachexii.

Bowlby (1954) mluví o částečné deprivaci tam, kde nedošlo k přímému odloučení od matky, ale kde jsou vztahy v rodině nějak ochuzené a neuspokojivé.

Ainsworthová (1954) deprivaci pojímá jako nedostatečnost ve vzájemné interakci mezi dítětem a mateřskou osobou.

Některé termíny se týkají spíše následků psychického strádání: vývojovém opoždění z vnějších příčin, osamělosti dítěte, separační úzkosti, zanedbanosti a ohroženosti. (Langmeier, Matějček, 1968)

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“

(Langmeier, Matějček 1968, str.24)

Vývoj člověka je od narození závislý na uspokojování jak potřeb biologických (dítě potřebuje potravu, teplo, pocit bezpečí), tak i psychických (potřeba dostatečných a kvalitních podnětů, sociálních vztahů, společenského uplatnění).

Pokud jsou tyto potřeby nedostatečně uspokojovány, bývá poškozen vývoj dětské osobnosti. Závažné důsledky má zejména neuspokojování citových potřeb dítěte – **citová deprivace** a nedostatečné rozvíjení dovedností a schopností dítěte – **sociokulturní deprivace**.

„Duševní strádání“ není produktem jen současného stylu života společnosti. Už z historie se dozvídáme, že nedostatek lásky rodičů, hlavně lásky mateřské, vedl až k úmrtí dítěte.

6.1 Citová deprivace

V normální rodině představuje matka pro dítě jistotu a bezpečí. Prožitkovým učením získává dítě citovou jistotu, pocit sebedůvěry a důvěru v okolní svět. Na rodičích závisí, jak se dítě vyrovná s negativními situacemi, zvládne náročné životní situace.

Pokud matka nebo jiná osoba dítě zanedbává, nejeví o něj zájem, není schopna vytvořit si citovou vazbu, dítě psychicky strádá. Mění se jeho prožívání, uvažování a chování.

Psychická deprivace působí na jednotlivé děti různě. Záleží na psychických dispozicích dítěte, na jeho zkušenostech i na možnosti získat náhradní citovou podporu.

6.1.1 Psychické důsledky citové deprivace

Nejhorší projevy psychické deprivace jsou u dětí , které strádají od raného dětství (vyrůstají v ústavech nebo si přinášejí negativní zážitky už z rodiny)

Rozumové schopnosti deprivovaných dětí nejsou dostatečně využívány. Děti nemají důvod podávat dobré výkony, protože se setkávají s negativními reakcemi a hodnocením ze strany matky nebo obou rodičů.

Velké problémy mají děti s komunikací. Není podporován vývoj řeči, s dítětem se nekomunikuje, proto je jeho slovní zásoba i v pozdějším věku chudší.

I chování citově deprivovaných dětí je mnoha směrech odlišné. Jsou na jedné straně impulsivní, vynucují si pozornost okolí i nevhodným způsobem, reagují agresivně, jsou hyperaktivní. Na druhé straně jsou úzkostlivé, ustrašené, mají potíže s navazováním kontaktů a vztahů, jsou pasivní, nejeví zájem o činnosti.

Děti mají problémy se sociální adaptací. Prostředí, ve kterém vyrůstaly, neplnilo své základní funkce, děti nemají osvojené základní normy chování, neumí přiměřeně

reagovat na konkrétní situace, nedokáží se vyrovnat s jakoukoli změnou(nástup do školy, do zaměstnání).

Vzhledem k dlouhodobému negativnímu postoji okolí k dítěti, je narušeno jeho sebehodnocení a sebedůvěra. Dítě hledá nějakou oporu zvenčí. Protože nemá dostatečné zkušenosti v sociálních vztazích, často se fixuje na silnější bytost, vůdce party, stává se členem skupiny, která určitým způsobem posiluje jeho sebevědomí. Ve většině případů se však jednatlivec nebo skupina projevuje disociálním nebo asociálním chováním.

7 Psychická subdeprivace

V posledních letech ubývá případů klasické psychické deprivace, ale objevuje se stejně závažný problém, který psychologové označují jako „**psychickou subdeprivaci**“.

Její definice odpovídá definici psychické deprivace. „ *V případě subdeprivace máme před sebou také deprivací obraz příznaků, jenomže v méně výrazné, méně určité, méně dramatické podobě...*“ (Matějček, Dytrych, 1994, str.201)

Příznaky psychické subdeprivace se projevují u dětí vyrůstajících v neuspokojivém rodinném prostředí. Jsou narušeny vztahy jedince k sociálnímu okolí – k rodině, přátelům, spolupracovníkům, posléze i vztahy partnerské a k vlastním dětem.

Výzkumy ukázaly, že psychická subdeprivace se projevuje u dětí:

- narozených z nechtěného těhotenství
  - z rodin, ve kterých se objevuje určitý druh závislosti
  - narozených mimo manželství
  - rozvedených rodičů
- (Matějček, Dytrych, 1994)

K subdeprivaci může však docházet i u dětí ze zdánlivě fungujících rodin. Rodiče upřednostňují profesní kariéru, ekonomický status rodiny a tím pádem na své děti nemají dostatek času, odbývají je slovně, kupují si je drahými dárky. I přes dobré ekonomické podmínky nezajistí dítěti vhodné podmínky k psychickému vývoji.

Jedinci, kteří jsou dlouhodobě vystaveni subdeprivacím vlivům trpí častými zdravotními problémy, které můžeme charakterizovat jako chronické.

Při normální inteligenci mají děti horší školní průměr, problémy se vyskytují při začlenění do kolektivu vrstevníků a těmi jsou i hůře hodnoceny.

Odchytky v chování a jednání subdeprivovaných jedinců přetrvávají až do dospělosti.

Nepříznivé klima v rodině má za následek nízké sebehodnocení, deficit v oblasti emocí i v oblasti sociální. Tito lidé často propadají alkoholu, drogám, kriminální činnosti. Pokud založí vlastní rodinu, promítají do ní stejný vzor chování, na jaký byli zvyklí.

Prevence:

- partnerské vztahy uzavírat zodpovědně, plánovitě, v období dospělosti
- vychovávat mladé lidi k rodičovství
- prostřednictvím vzdělávacích institucí a medií prohloubit osvětovou činnost
- dosažení toho, aby rodina byla pro dítě emocionálním a sociálním zázemím

8 Charakteristika rodinných vztahů

Domov je nesmírně vzácná a důležitá věc. Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. A šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti. (Matějček, 1986)

8.1 Rodičovské postoje

„Rodičovská role je důležitou součástí identity dospělého člověka.“

(Vágnerová,2000,str.344)

V naší společnosti je rodičovská role považována za vyvrcholení manželského nebo partnerského vztahu. Je to určitá sociální norma. Společnost očekává, že dva lidé, kteří jsou sociálně i emocionálně zralí, ekonomicky soběstační, založí do určitého věku rodinu.

V posledních letech však mladí lidé odkládají jak uzavření manželství, tak rodičovství.

Z jedné strany je k tomu vede zodpovědnost k roli rodiče, z druhé strany egoismus a pohodlnost.

Rodičovská role přináší radikální změny v životním stylu, nedá se vrátit zpátky.

K rodičovství jsou děti vychovávány už od narození. Je to dlouhodobý vývoj, ve kterém se promítají zkušenosti dítěte s vlastními rodiči. Pokud je tato zkušenost pozitivní, člověk v dospělosti ví, jak by se měl jako rodič chovat. Pokud je negativní nebo žádná (dítě bylo vychováváno v některém náhradním zařízení), může mít problémy ve vztazích k partnerovi i k dětem.

Potřeba být rodičem, je vrozená biologická potřeba, pudová, která zajišťuje zachování existence rodu.

- Dítě přináší do rodiny oživení, poskytuje rodičům nové zážitky a zkušenosti.
- Dítě je objektem citových vztahů, obě strany potřebují citovou vazbu.

- Rodičovská role je nezpochybnitelným důkazem dospělosti.
- Rodičovská role může uspokojovat potřebu seberealizace.
- Dítě je pokračovatelem života svých rodičů.

(Vágnerová,2000)

8.1.1 Role matky

Pro ženu tato role znamená velkou změnu dosavadního života (přerušení zaměstnání i společenských kontaktů).

Postupně se na tuto roli připravuje již v době těhotenství. Vytváří se citové pouto mezi ní a dítětem, které se prohlubuje hned po porodu. Je přirozené, že matka od prvopočátku o dítě pečuje, komunikuje s ním, uspokojuje jeho základní životní potřeby.

Role matky je společensky ceněna, ale zároveň jsou na ni kladeny velké nároky. (žena má být šťastná, prožívat jen kladné pocity). Některé ženy však tato role neuspokojuje, objevuje se u nich únava, frustrace.

Pokud se žena po ukončení mateřské dovolené rozhodne pokračovat v profesní kariéře, čeká na ni další nelehký úkol; propojit roli profesní s rolí matky a manželky.

8.1.2 Role otce

Muž neprožívá období těhotenství tak intenzivně jako žena, o to rychleji dokáže navázat kontakt se svým dítětem a stejně dobře se o něj postarat. S postupujícím vývojem dítěte má pro ně role otce stále větší význam. Je nejen zárukou ekonomického zabezpečení rodiny , ale i nezbytnou autoritou, představuje vzor určitého sociálního chování, představuje jiné pracovní aktivity a zájmy.

Určitou nevýhodou otcovské role je, že nemá v dnešní společnosti jednoznačně definovaný obsah. Není vymezeno, coby měl muž dělat, aby splnil očekávání. (Vágnerová, 2000)

Rodičovská role přináší obrovskou zkušenost, která ovlivňuje další vývoj osobnosti. Rodiče přebírají zodpovědnost, učí se řešit problémy, naučí se spolupracovat. Aby rodina dobře fungovala, měli by si rozdělit povinnosti a pravomoce.

Postoje rodičů mají svůj vývoj. Od doby, kdy učily své děti prvním dovednostem, návykům a vědomostem, přes období, kdy společně s jejich výchovou ovlivňovala děti škola, až po dobu dospělosti, kdy se museli vyrovnat s jejich osamostatněním.

8.2 Postavení dítěte v rodině

Dítě, „lidské mládě“, přichází na svět bezbranné, vybavené jen několika základními reflexy. Je však připraveno všemu se učit, vyvíjet se jak po stránce fyzické, tak psychosociální. Aby byl vývoj dítěte harmonický, potřebuje rodinné zázemí – domov.

Co vlastně pro dítě domov znamená?

Je to stálé prostředí, kde má dítě své místo, cítí se tam dobře a bezpečně, platí tam určitý řád.

Domov však tvoří hlavně lidé: rodiče, prarodiče, sourozenci. Ti o dítě od narození pečují, ovlivňují je a tím je vychovávají a rozvíjejí jeho osobnost.

„ Vychovávat dítě znamená především respektovat jeho dětskou osobnost se všemi jejími zvláštnostmi a bezpodmínečně ho milovat. Výchova je záležitostí srdce a vyžaduje mnoho trpělivosti.“ (Sobotková,2001,str.6)

Dítě vnímá matku již prenatálním obdobím. Její hlas, tlukot srdce, její psychické rozpoložení. Proto je důležité, aby budoucí matka prožívala těhotenství v pohodě a v klidu.

Hned po narození dítěte se vytváří pevné citové pouto mezi ním a matkou. V rodinném kruhu se vytvářejí další citové vazby s otcem, prarodiči, sourozenci.

Citová výchova je založena na vztahu mezi vychovatelem a dítětem. S projevy citů se dítě setkává každodenně v různých situacích. (chování , políbení, mazlení, doteky, pohledy) Tím, že rodiče projevují dítěti lásku, prohlubují u něj vztah k rodině, pocit zázemí a bezpečí. Je třeba, aby vytvořili prostředí citově vřelé a stálé. Děti se učí ohleduplnosti, pomoci druhému, obětovat něco pro druhého. Citová výchova spočívá i ve vzájemném povzbuzování a prohlubování kamarádských vztahů. I vzájemná rodinná soudržnost, rituály,rodinné posezení a klidná atmosféra je důležitá pro citový rozvoj dítěte.

Dalším důležitým aspektem rozvoje dítěte je **komunikace**. Dítě velmi brzy po narození reaguje na hlasový podnět, udržuje zrakový kontakt. Prostřednictvím verbální i neverbální komunikace reaguje na podněty, rozvíjí pohybové dovednosti, získává potřebné informace.

Podle intenzity, zabarvení a tónu hlasu rozezná dítě jestli je chváleno nebo káráno. Prostřednictvím komunikace se rozvíjí i slovní zásoba dítěte, následně i jeho vědomosti a dovednosti .

Vývoj člověka probíhá po celý jeho život, ale předškolní období je velmi důležité pro **vývoj osobnosti dítěte a kognitivní vývoj**. V tom hraje velkou úlohu rodina a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Záleží na vztazích mezi dítětem a rodiči, mezi rodiči navzájem, mezi ostatními členy rodiny.

Dítě by mělo být vychováváno s ohledem na svou jedinečnost. Každé dítě má své individuální potřeby, tendence, temperament. Rodiče by je měli vychovávat důsledně, aby si postupem času vytvářelo určité návyky, aby jeho projevy chování měly své hranice.

Nedůslednost ve výchově vede často k tomu, že je dítě zmatené a nevyrovnané a zároveň nejednotná výchova vede ke sporům mezi rodiči i rodiči a prarodiči.

V některých případech se setkáváme s rodiči, kteří se o vývoj a výchovu svých dětí nestarají, myslí na svůj vlastní prospěch. Zdeněk Matějček (1986) je ve své publikaci nazývá „krkavčí rodiče.

Naproti tomu jsou rodiče, kteří vychovávají děti nerozumně, nezdravě až scestně, usnadňují jim cestu životem. Takovou rodičovskou, zvláště mateřskou lásku nazývá Zdeněk Matějček (1986) „opičí láskou“.

V současné době je výchova dětí složitější než v dřívějších dobách. Děti jsou ovlivněny technikou, médií, většina rodin upřednostňuje materiální hodnoty před hodnotami morálními, ve společnosti přibývá bezohlednosti a lhostejnosti, svůj význam pozbývají tradice národa.

Prostřednictvím dítěte si rodiče plní své ambice, děti jsou přetěžovány, neustále organizovány. Snaha rodičů, aby byl jejich potomek nejlepší za každou cenu, vede k tomu, že se dítě nedokáže ničeho vzdát, neumí dávat, jenom brát.

Ze zdrojů rozdílnosti ve vývoji dětí ale nejvíce pozornosti vyvolává **podnětnost prostředí**,

keré vyplývá z odlišnosti kultur, z rozdílů ve vzdělanosti rodičů, majetkových poměrech, ve výchovných stylech, v kvalitě škol a využívání mimoškolních příležitostí, z odlišností hodnot působícího okolí. Právě tyto činitele mohou způsobovat rozdíly v životních zkušenostech lidí, a tak ovlivňovat jejich šance žít smysluplný život. (Helus, 2004)

8.2.1 Znepokojení nad dětstvím dnes

Zdeněk Helus (2004) se pokusil zobecnit znaky charakterizující současné děti a mládež.

1) **Dětství medializované** – ne jedné straně plní media funkci vzdělávací i zábavnou, děti získávají mnoho cenných informací, na druhé straně přibývá jedinců, kteří tráví u televize a počítače nepřiměřené množství času a stávají se na nich závislí. Tato závislost má negativní vliv na pozornost dětí, na způsob komunikace, ztrácejí pojem o realitě.

2) **Dětství konzumní** – každodenně se setkáváme z působením reklam a nabídek různého zboží a finančních výhod. A právě děti podléhají snadno těmto nabídkám. Pokud je rodina nenaučí odolávat těmto nabídkám a svodům, stanou se určujícími jeho způsobu života.

3) **Dětství v bezdětném světě, dětství jedináčkovské** – v posledních letech se snižuje porodnost. Jedním z důvodů je obava, zvláště u vysokoškolsky vzdělaných matek, ze ztráty atraktivního povolání a kariérního postupu. Pokud si dítě pořídí, tak jedno. Jedináčkovské dětství má svá negativa, ale i pozitiva. Na jedné straně je středem pozornosti, rodiče mu všemožně usnadňují cestu. Dítě je pak ve světě vrstevníků neoblíbené, nešťastné. Na druhé straně má dítě v rodině velké citové zázemí, péče o ně je kvalitnější než v rodinách s více dětmi.

4) **Dětství proplánované, opečované a urychlované versus dětství zanedbané** – snaha některých rodičů naplánovat dítěti život. Tito rodiče se vyhýbají citovému sblížení se svým dítětem, odchylky od jejich plánování nesou těžce, vyžadují pomoc u profesionálů.

V jiných případech se rodiče snaží vést dítě k samostatnosti, vy chovávají je tak, aby se chovalo jako dospělí, a to i za cenu, že si dítě v každé situaci musí poradit samo. Rodiče přenášejí svou odpovědnost na dítě.

Vhledem k nebezpečnosti na ulicích a sídlištích hlavně ve velkých městech se mnozí rodiče bojí o své děti a snaží se izolovat od vnějšího světa (děti tráví čas doma u počítače

a televize, nesmí se stýkat s kamarády), rodiče je stále doprovází. Tato izolace vede v pozdějším věku k dalšímu pólu, děti vyhledávají zóny ohrožení, stýkají se s asociálními živly.

Zanedbané dětství představuje protipól dětství proplánovanému a opečovanému.

5) **Scholarizované dětství** – v současné době se stává vzdělání určující součástí života dětí. Ty chápou školu jako klíč k budoucnosti. Mezi žáky se slabšími výkony se objevuje trvalý stres, hrozba z ponížení a trestů, u žáků, kteří se snadno adaptují na zvýšené nároky, se vytrácí tvořivost.

Všeobecně se zhoršuje vztah dětí ke škole a učitelům, vzpomínky na školní docházku jsou vesměs negativní.

6) **Emocionálně přetížené dětství** – pokud je dítě vystaveno citovým zážitkům, které nedokáže zpracovat, přetváří se do celé řady podob (děsivé sny, úzkost, psychosomatické potíže.

Nejčastější zdroje emoční zátěže jsou: kolize mezi rodiči, nedostatek citového pouta, problémy ve škole, se školou, některé výchovné styly, zklamání v životních cílech, touhách.

7) **Agresivní versus viktimizované dětství** – agresivita, která se v posledních letech u dětí a mládeže vzrůstá má několik příčin. Morálka a cit se u dětí vytrácí, hlavní měřítko je bohatství a úspěch. Děti agresivním chováním zahání nudu a neúspěch ve škole, někdy jsou vedeny zvědavostí. Týrání druhých přináší silný zážitek, dobrodružství.

Také navozování mentality oběti, identifikace s ní, souvisí s tématikou násilí.(Helus,2004)

8.2.2 Sourozenecké konstelace

Proč se v jedné rodině chová každé dítě jinak, i když si rodiče často myslí, že je vychovávají stejným způsobem?

Chování dítěte však ovlivňuje řada okolností i ta, v jakém pořadí se narodilo.

Sourozenecká konstelace má vliv na to, jaký je kdo člověk, koho si vezme, jaké zaměstnání si zvolí, dokonce jakým bude rodičem.

Kevin Leman rozdělil sourozenecké konstelace na tři základní typy:

- prvorození (včetně jedináčků)
- druhorození (případně prostřední děti)
- benjamínci (nejmladší děti)

Sourozeneckou konstelaci ovlivňují určité faktory:

- věkový rozdíl sourozenců
- pohlaví jednotlivých potomků
- odlišnost po tělesné stránce
- pořadí, v jakém se narodili rodiče

Charakteristika jednotlivých typů konstelace:

Prvorození – dítě narozené jako první je nejvíce povzbuzované, zároveň je na něj vyvíjen největší tlak. Rodiče očekávají, že splní jejich přání a ambice. Dítě také přebírá od rodičů většinu hodnot a jejich pohled na svět. Částečně přebírají úlohu rodiče, když se starají o mladší sourozence.

Prvorození bývají perfekcionalisté, na druhou stranu na ně doléhá pocit povinnosti a tlaku rodičů, což vede k úzkostným stavům. Vyhovují jim intelektuální činnosti, ve kterých prokážou své schopnosti. Prvorození mají však tendence přepínat své síly, nedokážou odhadnout své možnosti, což může vést k workoholismu a jiným závislostem.

K. Leman rozděluje prvorozené na dva typy: vstřícné, kteří se snaží druhým vyhovět
agresivní, kteří tvrdě prosazují svou vůli

Prostřední děti – úloha prostředních sourozenců je v mnoha ohledech nevděčná. Starší sourozenec je stále o krok před nimi, je dáván mladšímu za vzor. A pokud je v rodině ještě mladší sourozenec, je objektem zájmu a obdivu on.

Neustálé srovnávání s někým jiným může u prostředních sourozenců vyústit do dvou variant chování: uzavřou se do sebe, jsou plaší a lehce ovlivnitelní, jdou cestou odporu a rebelie, dokazují, že jsou samostatné osobnosti

Mají tendence nechat sebou manipulovat, často se u nich projevuje sklon k depresím a hysterickým poruchám.

Druhorození jsou ale ve většině případů skvělými vyjednavací, kteří se dokáží vcítit do ostatních lidí. Je to způsobeno skutečností, vytvářet si diplomatickou bariéru mezi nejstarším a nejmladším sourozencem.

Benjamínci – ti mají v rodině naprosto výjimečnou pozici. Pečují o ně jak rodiče, tak sourozenci. Vyžadují velkou pozornost, rádi se předvádějí, chtějí být neustále středem zájmu. Dělá jim problém dospět, stále se chovají, jako děti. Dokážou se pro mnoho věcí nadchnout, ale nemají výdrž je dokončit. výborně se uplatňují v zaměstnání, kde je potřeba kontakt s lidmi.

Mimo jakékoli pořadí jsou **dvojčata**. Ať jsou jednovaječná nebo dvojvaječná, tvoří zvláštní kapitolu. Klíčová otázka je: „Kdo se narodil první?“ Ten se často ujímá vůdčí role, druhorozený je přizpůsobivější a ve všem ho následuje.

V sourozeneckých konstelacích hraje samozřejmě velkou úlohu **výchova**.

Prvorozené dítě nebo jedináček by měl být uznán ve své pozici nejstaršího, ale také nejzodpovědnějšího. Rodiče by však měli brát ohled i na jeho program a nepřenašet na něj své povinnosti. Není třeba u něj posilovat perfekcionalistické rysy, ale je důležité ponechat mu samostatnost.

Druhorozené dítě by měli rodiče více poslouchat, brát v úvahu jeho názory, stanovit určitá pravidla.

Pravidly by se však řídit i nejmladší sourozenec. Aby si zvykl na určité povinnosti, měl by mít přiděleny některé domácí práce.

Je na rodičích, aby svým dětem pomohli, aby je připravili pro život. Teorie sourozeneckých konstelací může být pomocníkem, jak se vyznat ve složitých rodinných vztazích.

(Leman, 2000)

II. Praktická část

1 Cíl praktické části

Cílem praktické části je pomocí výzkumných metod doplnit poznatky o různých typech rodinné výchovy a jejich vlivu na vývoj osobnosti předškolního dítěte, a navázat tak na bakalářskou práci, prezentovanou v akademickém roce 2006-2007.

1.1 Předpoklady

- 1) Předpokládám, že pomocí různých diagnostických technik a psychologických testů je možné určit vztah dítěte k rodině a jejích členů.
- 2) Předpokládám, že mezi dětmi z různých typů rodinné výchovy existují výrazné odchylky ve vztahu k jejich členům.
- 3) Předpokládám, že děti, které byly osvojené jsou vychovávány liberálním výchovným stylem.
- 4) Předpokládám, že střídavá péče je jednou z možností řešení péče o dítě.

2 Charakteristika použitých metod

Metoda (z řeckého methodos, cesta), znamená způsob, jak dosáhnout předem stanoveného cíle prostřednictvím vědomé a plánovité činnosti.

(www.vseved.cz)

2.1 Pozorování

Pozorování je nejpřirozenější a nejdostupnější metoda, kterou můžeme využívat. Chápeme je jako vědomé vnímání, které se od běžného vnímání liší svou záměrností a cílevědomostí. (Dvořáková, 2006)

Pozorování rozdělujeme:

- 1) krátkodobé – dlouhodobé
- 2) náhodné – soustavné
- 3) celkové – dílčí
- 4) individuální – skupinové
- 5) přímé - nepřímé

Pozorování by mělo probíhat v různých situacích (nejcennější jsou situace přirozené, konfliktní, náročné). Pozorovatel by se měl seznámit se všemi dostupnými údaji o pozorované osobě a dodržovat objektivitu a pravdivost.

2.2 Rozhovor

Rozhovor je přirozená, ale zároveň velmi obtížná metoda, při níž získáváme informace o dotazovaném, o jeho názorech a postojích .

Rozhovor může být - volný - spontánní

- řízený - se záměrně volenými otázkami

Při **rozhovoru diagnostickém** získáváme informace o názorech jedince, o jeho motivech, přáních.

Rozhovor výzkumný slouží obvykle ke zjištění otázek nebo různých problémů.

Prostřednictvím **rozhovoru výchovného** se snažíme dosáhnout určité pozitivní změny v chování a v úspěšnosti jedince.

2.3 Anamnéza

Anamnestické metody slouží ke zjišťování údajů z minulosti jedince. Tyto údaje mohou být zjišťovány řízeným rozhovorem nebo písemným dotazováním.

Součástí anamnestické metody jsou tvrdá fakta (datum narození, údaje o rodičích, nemoci, školní docházka a podobně) a měkká fakta (názory rodičů týkající se určité oblasti – jsou subjektivní, zavádějící).

Anamnéza osobní se týká prenatálního, perinatálního a postnatálního vývoje jedince.

Anamnéza rodinná vytváří obraz o rodině a o vztazích jejích členů.

Anamnéza sociálního prostředí nám ukazuje míru adaptace jedince, sociálního zázemí.

2.4 Metoda nedokončených vět

Metoda, která slouží ke zkoumání sféry postojů, názorů, zájmů, přesvědčení, pochybností. Dotazovaný má široké pole možných reakcí a prostor pro kreativitu.

Hodnocení této metody je kvalitativní, posuzovat je možné myšlenkovou návazností, verbální stránku i určitou míru představivosti. (Somr, 2006)

2.5 Kasuistika

Případová studie, která se zabývá určitým případem a jeho popisem.

Při získávání informací je možné kombinovat několik metod najednou. Kasuistika by měla být výstižná a stručná, pokud má splnit svůj účel.

3 Praktické využití metod

Pozorování jsem prováděla v prostředí mateřské školy i v rodinném prostředí (viz pozorovací schéma chování přílohy č.4 a č.9). Vzhledem k tomu, že všechny děti, které byly objektem studia, navštěvovaly mateřskou školu, měla jsem možnost sledovat rozvoj jejich osobnosti v průběhu několika let.

Pozorovala jsem jejich reakce v různých situacích jak náhodných, tak záměrně navozených. Při pozorování jedinců v rodinném prostředí jsem se zaměřila hlavně na vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, způsob výchovy a komunikace, postavení sledovaného dítěte v rodině.

Rozhovory jsem s dětmi vedla většinou spontánní. Během těchto neformálních rozhovorů jsem měla možnost u dětí poznat jak jejich znalosti a vědomosti, které si přinesly z rodiny, tak i emocionální projevy a morální hodnoty.

S rodiči dětí jsme často probírali otázky týkající se výchovy, zvláště u dívky a chlapce, kteří byli osvojeni(viz záznam rozhovoru přílohy č.1 a č.2). Společně jsme hledali cestu adaptace jak v rodině, tak v kolektivu dětí v mateřské škole.

Rozhovory jsem také vedla s kolegyněmi z mateřské školy a základní školy, které mi podaly podrobnější informace ohledně rozvoje osobnosti dítěte a jeho projevech v kolektivu.

Anamnézy jsem sestavovala na základě již zmíněných rozhovorů s dětmi, s rodiči, ale i s kamarády dětí, jejich učitelkami. Jako písemné podklady mi sloužil nestrukturovaný dotazník pro rodiče (viz příloha č.24), který obsahoval údaje osobní, rodinné i sociální.

Metodu nedokončených vět jsem použila při zjišťování citových vazeb dětí na rodinu a její členy. Školní děti pracovaly samostatně, s předškolními dětmi jsem pracovala formou řízeného rozhovoru a jejich odpovědi zaznamenávala.

3.1 Další podklady pro sestavování kasuistik

Test barevného sémantického diferenciálu - tento test potvrdil poznatky, které jsem získala pozorováním dětí, rozhovorů s nimi i s jejich rodiči, v některých případech odhalil

skryté problémy, které si ani dítě ani jeho okolí neuvědomuje. S dětmi jsem pracovala individuálně, starší děti udržely pozornost po celou dobu testování, mladší děti jsem více motivovala.

Orientační test školní zralosti – Kernův test, Jiráskova modifikace – použila jsem tento test u dvou chlapců v předškolním věku pro dokreslení celkového rozvoje osobnosti.

Produkt lidské činnosti – kresba – děti kreslily pastelkami nejdříve námět „Moje rodina“. Po té pokračovaly opět barevně s kresbou na téma „Začarovaná rodina. Dvě předškolní děti kreslily postavu pána. Pro porovnání úrovně školní zralosti kreslily postavu pána i ostatní děti ve věku 5-7 let.

4 Charakteristika zkoumaných vzorků

Pro svůj výzkum jsem si vybrala pět rodin, které představují různé rodinné typy .

První rodina je **rodinou úplnou**. K výzkumu jsem si ji vybrala proto, že se rodiče, po dlouhodobých zdravotních obtížích matky, rozhodli k adopci dítěte ve věku dvou měsíců.

Druhým zkoumaným vzorkem je **rodina se střídavou péčí**. O tuto možnost se zajímal při rozvodovém řízení hlavně otec, který měl velký zájem podílet se co nejvíce na výchově svých dětí, které jsou ve věku 9 a 6 let. Matka se krátce po rozvodu znovu provdala a se svým současným partnerem má dalšího potomka.

Další rodinou je **doplňená rodina**. Matka se seznámila s přítelem po dvou nevydařených vztazích, ze kterých má tři děti. Nejmladší z nich, ve věku 6 let, je objektem mého výzkumu. V současné době má rodina šest členů.

Čtvrtá rodina , která je **rodinou úplnou**, se rozhodla adoptovat dítě ve věku 4 let. Důvodem adopce byl zdravotní stav matky. Z rodiny tříčlenné se adoptí stala rodina čtyřčlenná. Právě způsob adaptace dítěte v rodině mě zaujal pro výzkum.

Poslední typ rodiny je **rodina úplná**. Dítě, které se stalo objektem výzkumu, je sedmileté. Vztahy v rodině jsou bezproblémové, dětem se věnují oba rodiče. Zkoumané dítě je hudebně i pohybově nadané, rodina je v rozvoji maximálně podporuje.

5 Kasuistiky

5.1 Kasuistika č. 1

Pohlaví: muž

Věk: 5let 9 měsíců

Otec: narozen 1972, vzdělání - střední odborné

Matka: narozena 1968, vzdělání – střední odborné

Sourozenci: dítě je jedináček

Rodinná anamnéza

Rodina je v současné době úplná. Po dlouhodobých zdravotních obtížích matky a její následné sterilitě se partneři rozhodli pro adopci. Vzhledem k jejich věku podali žádost o osvojení kojence. V září roku 2002 adoptovali chlapce ve věku třech měsíců.

Rodina žila zpočátku u prarodičů, kteří se velkou měrou podíleli na výchově dítěte, pomáhali mladým rodičům překonávat počáteční období.

V současné době žije rodina samostatně. Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá je harmonické, rodiče se dítěti dostatečně věnují, rodina a její zázemí je pro ně prioritou. Velmi pěkný vztah má chlapec k prarodičům i ostatním členům rodiny.

Rodiče se snaží vychovávat dítě spíš přísněji, nerozmazlovat jej, vést je k samostatnosti.

Anamnéza jedince

Oblast fyzického vývoje: dítě se vyvíjí bez jakýchkoli problémů, jeho vývoj odpovídá věku, je fyzicky zdatný, jeho pohyby jsou koordinované, vzhledem

k temperamentu dítěte potřebuje častěji střídat činnosti a zvládne i větší fyzickou zátěž.

Nebývá často nemocné, prodělalo běžná dětská onemocnění (neštovice, zánět hrtanu).

Vývoj řeči: dítě začalo velmi brzy mluvit, jeho řeč se vyvíjela normálně, nemá žádné logopedické vady. Při komunikaci s dospělým má tendenci rychle se vyjádřit, takže je řeč překotná někdy až nesrozumitelná, proto je potřeba dítě zklidnit.

Kognitivní vývoj: chlapec je od malička velmi vnímavý a zvědavý. Zvládá řešení myšlenkových operací, má dostatečnou fantazii a představivost. Potíže mu nedělá ani naučení se krátkému textu, je velmi komunikativní. Je pravoruký.

Dítě je však velmi živé, takže mívá problémy soustředit se na určitou činnost . Výtvarný projev je na nižší úrovni (viz postava pána, příloha č.5) chlapec absolvoval Orientační test školní zralosti, který potvrdil rezervy v připravenosti na školní docházku.

Sociální vývoj: vzhledem k tomu, že byl chlapec v rodině téměř od narození, s adaptací neměl problémy. Otec je jeho velkým vzorem. K rodičům má velmi silné citové pouto (na obrázku „moje rodina“ zachytil všechny členy i s oblíbenými zvířaty, (viz příloha č.6), ale v poslední době touží po sourozenci, což je patrné i z jeho odpovědi v nedokončených větách, kdo vytváří domov – sestřička.(rodiče mají zažádáno o adopci předškolního dítěte).

Anamnéza školní

Chlapec začal navštěvovat mateřskou školu ve třech letech. Na prostředí se adaptoval velmi rychle. Sebeobsluha i hygienické návyky jsou na dobré úrovni.

Jak už jsem uvedla chlapec je temperamentní, a tak má občas problémy uklidnit se a ukáznit. Je třeba ve výchově postupovat s velkou důsledností a soustavností. V tomto ohledu je velmi dobrá spolupráce mateřské školy a rodiny.

Vzhledem k tomu, že má velkou fantazii a představivost, dokáže rozvinout zajímavou hru, která je atraktivní i pro ostatní děti. Proto bývá často vůdčí osobností skupiny. Nerad se přizpůsobuje ostatním vůdčím typům.

Analýza testů a produktů lidské činnosti

U dítěte byl prováděn Test sémantického barevného diferenciálu (příloha č.3)

Pozorovací schéma chování (příloha č.4)

Metoda nedokončených vět

Kresba „ Naše rodina“ (příloha č.6)

„ Začarovaná rodina“ (příloha č.7)

„ Postava pána“ (příloha č.5)

Z provedených testů je patrné, že rodina dítěti poskytuje potřebné zázemí, je patrné, že domov - lidé a věci, které do něj patří, mají pro dítě prvořadý význam. Většina kladně laděných podnětných slov se vyskytuje v pozitivních hodnotách. Již zmiňovaná touha dítěte „ mít sestřičku“ se objevuje ve dvou zjišťovaných metodách.

Kresebně je dítě ještě nevyzrálé, ale na obrázku rodiny nechybí žádný její člen, naopak chlapec neopomněl nakreslit svoje oblíbená zvířata. Taktéž na kresbě začarované rodiny jsou její členové všichni. Postava pána je dokladem nezralé osobnosti dítěte.

Prognóza vývoje osobnosti

Rodiče chlapce žádají o odklad školní docházky. Podle názorů učitelek mateřské školy není odklad nutný. Důsledným a trvalým působením na dítě, jak v rodině , tak v mateřské škole, lze u něj dosáhnout větší pozornosti, soustředěnosti a zklidnění. Pak má chlapec nejlepší předpoklady úspěšně zvládnout školní docházku.

5.2 Kasuistika č.2

Pohlaví: muž

Věk: 6 let 7 měsíců

Otec: narozen 1964, vzdělání – vysokoškolské

Matka: narozena 1973, vzdělání – střední odborné

Sourozenci: sestra -10 let, bratr – 2 roky

Rodinná anamnéza

Chlapec do svých pěti let vyrůstal v úplné rodině. O chod rodiny se starali oba rodiče, otec byl vzhledem ke svému povolání s rodinou každý druhý týden. Po rozvodu rodičů byli děti svěřeny do péče matky, i přesto, že otec podal žádost o svěřeni dětí do své péče. Nakonec se rodiče dohodli na variantě střídavé péče.

Děti nemění místo pobytu, dochází stále do stejné školy i školky, bydliště obou rodičů je v témže městě.

Vzhledem k tomu, že matka má nového partnera a s ním další dítě, péči o starší děti přejímá většinou otec. Věnuje se jim jak po stránce rozumového rozvoje, tak po stránce pohybové a mimoškolních aktivit (sport, kultura). Děti pro něj znamenají „*všechno, den bez nich je na nic*“. S matkou dětí ale otec téměř nekomunikuje, rodiče nejsou schopni se domluvit na základních otázkách, které se týkají dětí. Nezájem o domluvu je hlavně ze strany matky.

Matka po rozvodu situaci nezvládá, problémy řeší alkoholem. Z toho vyplývá, že je péče o děti nedostatečná. Přítel matky zastává vedoucí funkci v rodině, což je patrné i z kresby rodiny, kde jej chlapec vyobrazil jako největší postavu. (viz příloha č. 11)

Anamnéza jedince

Oblast fyzického vývoje: těhotenství (bylo plánované) a porod dítěte probíhal v normě, jeho další tělesný vývoj byl bez problémů. . Dítě prodělalo pouze běžná onemocnění.

Rozvoj hrubé motoriky odpovídá věku dítěte, v rozvoji jemné motoriky ruky jsou rezervy.

Chlapec vyhledává pohybové aktivity, je velmi živý. Je pravoruký.

Vývoj řeči: řeč chlapce se rozvíjela pozvolně, po druhém roce života. Měl menší logopedické vady, které z iniciativy otce začali odstraňovat ve spolupráci s logopedickou poradnou. V současné době zvládá výslovnost všech hlásek, je třeba jej upozorňovat na správnou výslovnost.

Kognitivní vývoj: vzhledem k tomu, že ovlivňují chlapce dva velmi rozdílné vzdělávací přístupy, jsou jeho rozumové schopnosti na nižší úrovni. Otec má větší nároky, matka žádné. Pro chlapce je velmi důležitá docházka do mateřské školy, kde získává potřebné informace a dovednosti. V loňském roce mu byla odložena školní docházka, z důvodu celkové nezralosti osobnosti. .

V současné době je chlapec trochu více soustředěný, zklidnil svůj temperament, má zájem o získávání informací. Výtvarný projev je velmi slabý (viz postava pána příloha č.10 , kresba rodiny a začarované rodiny, přílohy č.11 a č.12).

Rezerva je i ve vyjadřovacích schopnostech – malá slovní zásoba.

Sociální vývoj: domov zaujímá v chlapcově hodnocení kladnou hodnotu. (viz test sémantického barevného diferenciálu příloha č.8). Důležitými autoritami je otec i přítel matky. Oba dokážou vytvořit příznivé prostředí pro děti, jsou pro ně vzorem. Velmi pěkný vztah má chlapec ke své sestře i mladšímu bratrovi.

Novou rodinou získal chlapec i prarodiče, seznamuje se z jejich rolí v rodině.

Anamnéza školní

Mateřskou školu navštěvuje dítě od tří let. Protože docházelo do mateřské školy se svou sestrou, nemělo problémy s adaptací na nové prostředí. Zpočátku bylo velmi

živé, neukázněné, někdy až vzdorovité. Postupem času se jeho chování zmírnilo, ale v určitých situacích (obrana kamaráda)používá nepřiměřené projevy chování.

Nemá problém s navazování kontaktů s ostatními dětmi, ale často je ztratí, protože ničí výrobky, výtvary a kresby ostatních.

Hra je důkazem nezralosti dítěte. Nedokáže se soustředit na určitou činnost, rádo si hraje pouze s autíčkem, nedokáže hru rozvinout.

V poslední době se mění chlapcův vztah k ostatním dětem, hlavně k těm mladším. Povzbuzení a pochvala jej kladně motivuje, pečuje o mladší kamarády a pomáhá jim.

Analýza testů a produktů lidské činnosti

U dítěte byl prováděn Test sémantického barevného diferenciálu (příloha č.8)

Pozorovací schéma chování (příloha č.9)

Metoda nedokončených vět

Kresba „ Naše rodina“ (příloha č.11)

„ Začarovaná rodina“ (příloha č.12)

„ Postava pána“(příloha č.10)

Použité metody i kresby potvrdily problematické vztahy v rodině a chlapcův postoj k jednotlivým členům rodiny. Ukázaly jakou pozici zaujímá samo dítě v rodině.

V kladných hodnotách „Barevného testu“ se objevují slova jako hádka, útočit, smrt, trest, v záporných pojmy otec, matka. Domov pro dítě znamenají pouze věci, z verbální odpovědi i z kresby je zřejmá dominance otce a přítele matky.

Kresba je odrazem nezralosti dítěte, použitá hnědá barva je známkou stressu u dítěte.

Na otázku: „Proč nejsi na obrázku?“ dítě odpovědělo, že je u táty. Kresba pána znázorňuje tátu „ Ten je sám!“ (kresba ukazuje, že i po odkladu není dítě zralé na školní docházku)

Jak v testech, tak i v kresbě je patrný záporný vztah k matce.

Prognóza vývoje osobnosti

Dítě by potřebovalo individuální přístup nejen ze strany otce jednou za čtrnáct dní, ale i ze strany matky a její nové rodiny. Tato rodina se zaměřuje pouze na zajišťování materiálních potřeb. Školní zralost a připravenost na školu bude řešit Pedagogicko psychologická poradna. Pokud by matka začala spolupracovat s mateřskou školou a odbornými institucemi, vedlo by to k posunu dítěte a dobrým výsledkům ve školním vzdělávání. Pokud bylo dítě původně svěřeno do péče matky, tak střídavá péče rodičů je pro dítě jen přínosem.

5.3 Kasuistika č. 3

Pohlaví: žena

Věk: 7let 1měsíc

Otec: narozen 1974, vzdělání – střední odborné

Matka: narozena 1974, vzdělání – střední odborné

Sourozenci: bratr – 15let, sestra - 13let, bratr – 2,5let

Rodinná anamnéza

Tato šestičlenná rodina je rodinou doplněnou.(to je objektem kasuistiky). Otec tohoto dítěte po krátkodobém vztahu matku opustil, o dítě zájem neměl. Až poslední dobou se s ním začal stýkat a komunikace mezi rodiči funguje bez problémů.

Rodinu matky samoživitelky doplnil přítel, se kterým má dvouletého chlapce. Současný přítel na sebe vzal veškerou zodpovědnost za materiální zabezpečení rodiny i výchovu všech dětí. Vztahy mezi ním a dětmi jsou přátelské, je pro ně autoritou. Rodině pomáhají jak materiálně, tak s výchovou všech dětí oboje prarodiče.

Získáním vlastního domu se rodina ještě více stmelila a společně pracuje na jeho přestavbě, pomáhají i starší děti.

Rodina je poměrně rozvětvená a soudržná, vzájemně si pomáhají.

Anamnéza jedince

Oblast fyzického vývoje: Těhotenství bylo neplánované, matka byla dvakrát hospitalizována v porodnici. Porod proběhl normálně. Dítě se vyvíjelo v souladu s věkem, chodit začalo v 10 měsících.

Od čtyř let se léčí s astmatem bronchiale.

Dítě je pravoruké.

Vývoj řeči: Dítě začalo mluvit velmi brzy, kolem 10 měsíců. Je komunikativní, má velmi dobrou slovní zásobu, nemá žádné vady řeči.

Kognitivní vývoj: Dívka byla i je velmi zvědavá, odmalička se neustálými otázkami domáhala odpovědí. Vzhledem k tomu, že matka vychovávala sama tři děti, neměla na ně dostatek času ani trpělivosti. Dívce prospěl nástup do mateřské školy, kde měla možnost získávat informace při různých činnostech.

Sociální vývoj: Dívka vyrůstala zpočátku jen s matkou, takže jí chyběl vzor otce. Ten částečně nahrazoval dědeček (otec matky), který se rodině velmi věnoval. Sourozenci byli zvyklí se postarat jeden o druhého. V současné době je velkou autoritou pro dívku přítel matky. Zpočátku jej oslovovala křestním jménem, později pro ni začal být „taťkou“. Šťastný domov pro ni znamená přítomnost všech členů rodiny.

Dívka je přátelská, snadno navazuje kontakty s lidmi. Je důvěřivá, proto je nebezpečí zneužití její důvěřivosti.

Anamnéza školní

Do mateřské školy začala chodit ve třech letech. Velmi dobře a rychle se adaptovala na prostředí mateřské školy, kolektiv vrstevníků jí vyhovoval. Zapojovala se do všech činností, později byla sama iniciátorkou různých aktivit.

Dívka je temperamentní, ráda je středem pozornosti. Pokud se objeví jiná vůdčí osoba, soupeří s ní o vedoucí místo. To je častou příčinou nesvárů mezi ní a ostatními vrstevníky.

V září 2007 nastoupila dívka do základní školy. I adaptace na toto prostředí proběhla bez problémů, dívka se dokáže soustředit na danou látku, zvládá základy čtení, psaní i dalších předmětů. V pololetí byla ohodnocena výborně.

Analýza testů a produktů lidské činnosti

U dítěte byl prováděn Test sémantického barevného diferenciálu (příloha č.13)

Metoda nedokončených vět

Kresba „ Naše rodina“ (příloha č.14)

„Začarovaná rodina“ (příloha č.15)

Z použitých metod je patrné pozitivní ladění osobnosti dítěte, domov a rodinní příslušníci mají pro ně prioritní pozici. Kresby zobrazují dobré vztahy v rodině, vzájemné propojení jejích členů. V kresbě „naše rodina“ nechybí dům, kterého si dívka velmi považuje. Vzhledem k tomu, že je dítě z hlediska typologie extrovert, nakreslila se uprostřed rodiny. V kresbě „začarované rodiny“ přiřadila jednotlivým členům rodiny jejich typické vlastnosti.

Prognóza vývoje osobnosti

Dívka má nejlepší předpoklady pro další, příznivý rozvoj osobnosti. Má dobré rodinné zázemí, rodiče i prarodiče jsou jí oporou. Vzhledem ke své pozitivně naladěné povaze je i bude oblíbená v kolektivu dětí i dospělých, nebude mít problém s navazováním kontaktů.

Forma doplněné rodiny v této podobě je pro ni velkým přínosem.

Kasuistika č.4

Pohlaví: žena

Věk: 9let, 6měsíců

Otec: narozen 1972, vzdělání – střední odborné

Matka: narozena 1975, vzdělání – středoškolské

Sourozenci: sestra – 13let

Rodinná anamnéza

Rodina, ve které dítě vyrůstá je úplná. Původně rodina s jedním dítětem, se po zvážení všech pro a proti a odborné poradě, rozhodla pro adopci dítěte v předškolním věku.

Výchovu dítěte zajišťují oba rodiče, pomáhají prarodiče. Rodina plní všechny základní funkce, je ekonomicky zajištěna. Vzájemné vztahy jsou založeny na důvěře, toleranci, pocitu sounáležitosti. Obě děti jsou vychovávány demokratickým stylem výchovy, jsou vedeny k samostatnosti, vzájemné pomoci. V přístupu k nim nedělají rodiče žádné rozdíly (v případě odměny i v případě vyvozování důsledků nežádoucího chování). Dítě je sportovně i hudebně nadané, rodiče jej v těchto aktivitách podporují.

Anamnéza dítěte

Dítě bylo nalezeno policií opuštěné na nádraží. Bylo převezeno do kojeneckého ústavu, kde vyrůstalo do svých 4,5let. Po té bylo přemístěno do dětského domova, kde vyrůstalo s podstatně staršími dětmi. V pěti letech bylo dítě adoptováno současnou rodinou.

Oblast fyzického vývoje: V době adopce bylo dítě zdravé, jeho fyziologický vývoj odpovídal věku. V současné době nemá žádné zdravotní problémy, prodělalo běžná dětská onemocnění. Vzhledem k tomu, že je dítě živé, bylo již dvakrát hospitalizováno se zlomeninou. Je pravoruké.

Vývoj řeči: vzhledem k tomu, že dítě vyrůstalo poměrně dlouho v kojeneckém ústavu, byla jeho řeč hodně zanedbaná. Dítě téměř nekomunikovalo, mělo logopedické vady řeči.

Adoptivní matka udělala v této oblasti, za pomoci logopedické poradny, velký kus práce.

Při nástupu do školy již nemělo dítě žádné řečové problémy, jeho slovní zásoba byla přiměřená věku.

Kognitivní vývoj: z málo podnětného prostředí dětského domova se dítě dostalo do rodiny, kde mu byl zajištěn všestranný rozvoj. Vstup do „normálního“ života přinesl dítěti mnoho nových podnětů a informací. Vzhledem k tomu, že je dítě přirozeně zvědavé, brzy se vyrovnalo znalostmi a vědomostmi ostatním dětem. Je výrazně hudebně nadané, navštěvuje hudební školu.

Sociální vývoj: s rodinou jako sociální skupinou se dítě seznamovalo od pěti let. Adaptace na rodinné prostředí proběhla bez problémů (matka zůstala na doporučení psychologa po dobu 6ti měsíců s dítětem doma).

Velkou roli v dosavadním životě hraje sestra dítěte. Je pro ně vzor, pomocník, ochránce.

Také prarodiče se podílí na výchově dítěte, stávají se pro ně dalším vzorem chování a jednání.

V domácím prostředí je rádo ve středu dění, vynucuje si pozornost za každou cenu, i přes možné důsledky svého chování. Za kamarády si vybírá děti ze slabších sociálních vrstev, rádo se „chlubí“ svou rodinou.

Anamnéza školní

Do mateřské školy dítě nastoupilo v 5,5letech. Adaptace proběhla bez problémů, dítě bylo komunikativní, rádo navazovalo kontakty s ostatními dětmi. Bylo rádo středem pozornosti, někdy za každou cenu, pokud tomu tak nebylo, vynucovalo si pozornost různými způsoby (někdy i nežádoucími). Jeho chování dostat do

patříčných mezí ale nebyl problém. Dítě bylo zvědavé, jemná i hrubá motorika byla na dobré úrovni. Bylo velmi tvořivé, nápadité. V kolektivu bylo oblíbené.

Do školy nastupovala dívka téměř v 7 letech. Zvládnout školní docházku jí nedělá problémy, i když občas neplní zadané domácí úkoly. (viz výsledky barevného testu viz. příloha č.16)

Neustále chce být středem pozornosti, občas úplně nezvládá svoje emoce.(vztek, pláč)

Rodiče spolupracují s třídní učitelkou při jednotném výchovném postupu.

Analýza produktů lidské činnosti

U dítěte byl prováděn Test barevného sémantického diferenciálu (příloha č.16)

Metoda nedokončených vět

Kresba „ Naše rodina“ (příloha č.17)

„ Začarovaná rodina“ (příloha č. 18)

Kresba „ Naše rodina“ i „ Začarovaná rodina“ ukazuje na harmonické vztahy v rodině, dítě samo sebe nakreslilo uprostřed rodiny. I z metody nedokončených vět je patrné, že rodina pro dítě představuje zázemí, sestra dítěte je i podle slov matky velký spojenec a pomocník. Barevný test též potvrdil kladný vztah ke všem členům rodiny a celkové pozitivní ladění osobnosti. Opět se potvrdila informace matky, že dítě má občasný problém s plněním školních povinností a učením.

Prognóza vývoje osobnosti

Rodina, ve které dítě vyrůstá, je vychovává podle svého nejlepšího vědomí, připravuje pro dítě potřebné zázemí. Občas je však nutná důsledná kontrola a spolupráce s učiteli, jelikož má dítě sklony k drobným podvodům. Bude potřeba neustále dítě kontrolovat jak ve škole, tak ve volném čase. Podle rozhovoru s rodiči, je jen otázka času, kdy se dítě začne zajímat o svou původní rodinu.

Kasuistika č. 5

Pohlaví: Žena

Věk: 7let 9měsíců

Otec: narozen 1971, vzdělání – středoškolské

Matka: narozena 1978, vzdělání – vysokoškolské

Sourozenci: bratr – 10měsíců

Rodinná anamnéza

Rodina je úplná, naplňuje všechny stávající funkce. Zajišťuje rozvoj osobnosti dítěte jak po stránce emocionální, výchovné. Její materiální zajištění je na dobré úrovni. Výchovu zajišťují oba rodiče, pomáhají oboje prarodiče.

Rodiče vytvářejí dětem dobré zázemí, dávají jim pocit jistoty a bezpečí, důležité je pro ně vážit si jeden druhého, být k sobě tolerantní.

Rodinná atmosféra je velmi přátelská, celá rodina se účastní kulturních i společenských akcí, rodiče podporují zájem dítěte o aerobic i hru na klavír. Styl výchovy je demokratický, dítě má jasně stanovené hranice. Je vedeno k morálním hodnotám a zásadám.

Rodina udržuje kontakty se širším příbuzenstvem, má s ním velmi dobré vztahy.

Anamnéza jedince

Oblast fyzického vývoje: těhotenství bylo plánované, probíhalo bez komplikací, porod byl proveden císařským řezem.

Dítě se od narození vyvíjelo zcela normálně, adekvátně věku, chodit začalo v 10 měsících. Kromě běžných dětských nemocí, jako jsou neštovice a šestá nemoc, neprodělalo žádná závažnější onemocnění. Dítě je živé, velmi dobře pohybově nadané.

Je pravoruké.

Vývoj řeči: Dítě začalo mluvit brzy, problémy mělo s výslovností „r“, nebyla však nutná spolupráce s logopedickou poradnou. Je komunikativní, má velmi dobrou slovní zásobu.

Kognitivní vývoj: Dítě má od narození velké množství podnětů a informací. Má rozvinutou fantazii a představivost, je tvořivé, logické uvažování je na dobré úrovni.

Sociální vývoj: Od raného dětství má dítě vzor jak matky, tak otce. Od narození se seznamuje s rolí prarodičů v rodině. Na všechny členy rodiny je silně fixované. (viz nedokončené věty příloha č.20). Novou roli staršího sourozence zvládlo rychle a bez problémů.

Dítě je velmi citlivé, je si vědomo toho, co se smí a co ne, co je vhodné a co není. Snaží se v tomto smyslu ovlivňovat i své kamarády.

Je zdravě ctízádnostivé (podpora rodičů), snaží se dosáhnout co nejlepších výsledků v jakékoliv činnosti.

Anamnéza školní

Do mateřské školy dívka nastoupila poměrně brzy (ve 2,5letech). Velmi dlouho si zvykala na nové prostředí, odloučení od matky u ní vyvolávalo pocit strachu, nechutenství.

Po delší době se adaptovala, byla však nespěšná, měla jen málo kamarádů. Až v posledním roce předškolní docházky uplatnila a rozvíjela všechny své schopnosti, byla velmi tvořivá, dokázala navazovat kontakty téměř se všemi dětmi, v kolektivu byla oblíbená.

Hru rozvinula většinou společně s ostatními dětmi, promítaly se do ní různá témata z okolního života. Ráda však pracovala i individuálně (kresba, modelování).

Adaptace na školní prostředí dívky už nedělala žádné problémy. Od první třídy vykazuje výborný prospěch, ale učení a domácí úkoly jsou pro ni přítěží (viz příloha barevný test příloha č.19) Účastní se školních soutěží i mimoškolních aktivit (ve školní družině). Od první třídy reprezentuje školu v recitaci.

Analýza testů a produktů lidské činnosti

U dítěte byl prováděn Test sémantického barevného diferenciálu (příloha č.19)

Metoda nedokončených vět (příloha č.20)

Kresba „ Naše rodina“ (příloha č.21)

„ Začarovaná rodina“ (příloha č.22)

Z obou kreseb je patrná rodinná soudržnost a příznivá atmosféra. To potvrzují i dokončené odpovědi (viz příloha č. 20), ve kterých figurují všichni členové rodiny, a vyjadřují tuto příznivou rodinnou atmosféru. Vyhodnocení barevného testu ukázalo, že v kladných hodnotách se kromě adekvátních podnětných slov objevila i slova nemoc, bolest, hádka. Toto zjištění ukazuje, jak intenzivně dítě vnímá zdravotní problémy prarodičů. .

Prognóza vývoje osobnosti

Vzhledem k dobrému rodinnému zázemí dítěte, jeho přirozené inteligenci a morálních vlastnostech je předpoklad, že jeho výchova a vzdělání proběhne bez větších problémů.

Jelikož je citlivé a velmi závislé na své rodině může mít problémy s odpoutáním se od ní.

Vzhledem k tomu, že doposud dítě zažívá většinou úspěchy a výborná ocenění, mohl by možný neúspěch u něj vyvolat stressovou situaci. Pomocí rodinného zázemí se však s případnými neúspěchy dokáže rychle vyrovnat.

7 Vyhodnocení předpokladů

- 1) **Předpokládám, že pomocí různých diagnostických technik a psychologických testů je možné určit vztah dítěte k rodině a jejích členů.**

Tento předpoklad se potvrdil. Pokud jsme mohli porovnat kresby dětí, jejich prezentaci rodiny, a výsledky použitých testů a metod s informacemi získanými od dětí, rodičů i učitelek, vytváří se nám jasný obraz vztahu dítěte ke své rodině a jejím členům.

- 2) **Předpokládám, že mezi dětmi z různých typů rodinné výchovy existují Výrazné odchylky ve vztahu k jejich členům.**

Tento předpoklad se nepotvrdil. Vůbec nezáleží na tom, v jakém typu rodiny dítě vyrůstá. Nejdůležitější jsou vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, přístup rodičů i ostatních členů k dítěti. Mírná odchylka je pouze v rodině se střídavou péčí, ale i zde má dítě silnou citovou vazbu na mužské vzory (otec, přítel matky).

- 3) **Předpokládám, že děti, které byly osvojené jsou vychovávány liberálním stylem výchovy.**

Tento předpoklad se nepotvrdil. Podle našich zjištění, z rozhovorů i pozorování

stylů výchovy, je zřejmé, že rodiče adoptovaných dětí se spíše snaží děti vychovávat demokratickým způsobem. Děti mají své povinnosti, ale i určitou míru volnosti. Rodiče budují vztah založený na vzájemné důvěře, někdy však dítě zneužije tento vztah ve svůj prospěch. I přes občasné výchovné problémy a emočně vypjaté situace, se snaží rodiče důsledně a soustavně na dítě působit a formovat jej podle svého nejlepšího vědomí. Je samozřejmé, že dítě zahrnují i velkou měrou lásky a porozumění.

4) Předpokládám, že střídavá péče je jednou z možností řešení péče o dítě.

Tento předpoklad se potvrdil. V případě sledovaného vzorku by dítě pouze v péči matky trpělo velkým nedostatkem podnětů a informací, které mu v současné době zajišťuje jeho otec. Tato forma je ve sledovaném případě vhodná i z toho důvodu, že otec je velmi citově vázaný na děti. Nedostatkem v tomto řešení

8 Závěr

Rodina, domov, rodinné zázemí, představuje základ pro rozvoj osobnosti každého člověka.

Na vývoj rodiny a její utváření působí mnoho vlivů. Věk a vzdělání rodičů, sociální zralost, ekonomická situace, morální hodnoty, které členové rodiny uznávají. Také prostředí, ve kterém rodina žije ovlivňuje její utváření. Jinak funguje rodina v anonymitě města, jinak ve vstřícném prostředí venkova. Také politika státu je jedním z aspektů stability rodinného systému v České republice.

Právě v současnosti se potýká mnoho rodin s problémy v oblasti ekonomické, sociální a v neposlední řadě v oblasti mezilidských vztahů. Spory mezi partnery vedou k psychicky vypjatým situacím, stále častější rozvody jsou příčinou stresů jak u dospělých, tak u dětí, které za vzniklou situaci podvědomě přebírají zodpovědnost. Osamělí rodiče nezvládají péči o rodinu, a proto se často obrací na instituce, které se zabývají otázkami sociálními a výchovnými.

Výchova člověka, je vlastně utváření jeho individuality, respektování osobnosti se všemi jeho zvláštnostmi. Neomezujeme se pouze na uspokojování potřeb fyziologických, ale i na potřeby vyšší. U dětí zvláště na potřebu lásky, jistoty a bezpečí, úcty a uznání. Respekt, uznání, svobodné rozhodování jsou nedílnou součástí demokratické výchovy v rodině. Děti přijímají za svá určitá pravidla, dodržují hranice, nesou zodpovědnost za své jednání se všemi možnými důsledky.

Někteří rodiče ve snaze dítěti usnadnit život, plní všechna jeho přání, podřizují se jeho požadavkům, nevedou děti k žádným morálním hodnotám. Tento liberalizmus je pro výchovu dítěte nežádoucí, to ztrácí ve finále pocit jistoty a bezpečí. Stejně tak jako přísný autokratický způsob výchov, který vede u člověka k psychické deprivaci a subdeprivaci.

A právě tyto oblasti, jako je obecný pohled na rodinu, její funkce, výchovné styly, problémy současné rodiny a pomoc státu, vzájemné vztahy členů rodiny a postavení dítěte v ní, byly předmětem teoretické části mé bakalářské práce.

Cílem praktické části bylo pomocí výzkumných metod doplnit poznatky o různých typech rodinné výchovy a zjistit do jaké míry ovlivňují rozvoj dítěte.

Praktická část byla provedena formou pěti kasuistik. Každá kasuistika představuje vzorek jedné formy rodinného společenství. Velmi zajímavé bylo vyhodnocení výsledků zvolených výzkumných metod a jejich porovnání s dosavadními informacemi o dětech, které jsem měla k dispozici.

Rodina úplná, ve všech oblastech funkční, ovlivňuje dítě velmi pozitivně. Dítěti nechybí zdravá ctižádost, vykazuje výborné studijní výsledky, věnuje se mimoškolním aktivitám za velké podpory rodiny. Dá se předpokládat, že z něj bude člověk úspěšný.

I adoptivní rodiny přistupují k výchově svěřených dětí velmi zodpovědně. Dětem dávají lásku, důvěru, vědomí, že někam patří, pocit bezpečí a jistoty. Samozřejmě, že se rodiče těchto dětí setkali s výchovnými problémy, které bylo třeba řešit s citem, rozvahou a s rozumem. Spolupracují s odborníky a zvládají výchovu svých dětí velmi dobře.

V rodině doplněné jsem předpokládala jisté problémy. Jak ze strany dospělých členů rodiny, tak ze strany dětí. Věkový rozdíl sourozenců vede k občasným sporům, ale všeobecně vládne v rodině přátelská atmosféra. Problémy v rodině řeší oba partneři společně, děti respektují autoritu přítele matky. Sledované dítě se jeví jako velmi optimistické, citově vyrovnané.

Problémy s vlivem rodiny na dítě se vyskytly v rodině se střídavou péčí. Méně podnětné prostředí v rodině matky dítě negativně ovlivňuje tak, že i individuální přístup otce nedokáže dítě dostatečně motivovat k lepším výkonům. Složitě vztahy mezi rodiči situaci ještě více komplikují.

V praktické části bakalářské práce jsem sledovala pět různých rodin. Téměř všichni rodiče vytvářejí prostředí, ve kterém se děti cítí dobře, prožívají své drobné starosti i radosti. Potvrdil se fakt, že nezáleží v jakém typu rodiny dítě žije, ale záleží na stylu výchovy a na přístupu jejích členů. Jakým jsou dítěti vzorem, jak dokážou čelit problémům, které prožívají všichni. Obraz takové rodiny, která jej ovlivňuje, si nese do života a s největší pravděpodobností jej přenesení do rodiny svojí vlastní.

Seznam použité a citované literatury

- ČÁP, J., MAREŠ, J. : *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.
- DUNOVSKÝ, J. : *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986.
- DVOŘÁKOVÁ, M.: *Pedagogicko psychologická diagnostika II. Č.* Budějovice: JCU, 2006
- GILLNEROVÁ, I. A KOL.: *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000
- HELUS, Z. : *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004.
- JEŘÁBKOVÁ, B.: *Mateřská škola jako životní prostor*. Brno: Masarykova univerzita, 1996
- KOVAŘÍK, J. : *Náhradní rodinná péče v praxi*.
- LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. : *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968.
- LEMAN, K. : *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál, 2000.
- MATĚJČEK, Z. : *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: SPN, 1991.
- Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986.
- Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1999.
- Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. : *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994.
- MERTIN, V., GILLNEROVÁ, I. : *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003
- MOŽNÝ, I. : *Moderní rodina*. Brno: Blok, 1990.
- Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.

PELIKÁN, J. : *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: AMONIUM SERVIS,
1995

PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH., : *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*.
Praha: Portál,2003

SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001.

SOMR, M.: *Úvod do metodologie a metod výzkumu*. České Budějovice,2006

VÁGNEROVÁ, M. : *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000

časopis Informatorium č. 7 / září 2004

č. 4/ duben 2005

č.1/ leden 2006

č.10/ prosinec 2006

www.maturitavkapse.wbs.cz/index.php?menu=5

www.intex.cz/szs/mimoskol/seminarky/psychospitalismus.htm

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č.1 – Rozhovor s matkou, kasuistika č.1.....	85
Příloha č.2 – Rozhovor s rodiči, kasuistika.4.....	86
Příloha č.3 – Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu.....	88
Příloha č.4 – Pozorovací schéma chování, kasuistika č.1.....	89
Příloha č.5 – Kresba postavy, kasuistika č.1.....	90
Příloha č.6 – Kresba „Naše rodina“, kasuistika č.1.....	91
Příloha č.7 – Kresba „Začarovaná rodina“, kasuistika č.1.....	92
Příloha č.8 – Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu.....	93
Příloha č.9 – Pozorovací schéma chování, kasuistika č.2.....	94
Příloha č.10- Kresba postavy, kasuistika č.2.....	95
Příloha č.11- Kresba „Naše rodina“, kasuistika č.2.....	96
Příloha č.12- Kresba „Začarovaná rodina“, kasuistika č.2.....	97
Příloha č.13- Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu.....	98
Příloha č.14- Kresba „Naše rodina“, kasuistika č.3.....	99
Příloha č.15- Kresba „Začarovaná rodina“, kasuistika č.3.....	100
Příloha č.16- Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu.....	101
Příloha č.17 -Kresba „Naše rodina“,kasuistika č.4.....	102
Příloha č.18- Kresba „Začarovaná rodina“, kasuistika č.4.....	103
Příloha č.19- Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu.....	104
Příloha č.20- Dotazník -Nedokončené věty, kasuistika č.5.....	105
Příloha č.21- Kresba „Naše rodina“, kasuistika č.5.....	106
Příloha č.22- Kresba „Začarovaná rodina“, kasuistika č.5.....	107
Příloha č.23- Test barevného sémantického diferenciálu.....	108
Příloha č.24- Dotazník pro rodiče.....	109

Příloha č.1

Rozhovor s matkou – kasuistika č.1

„ Váš syn stále častěji mluví o sourozenci.“

Matka: „Syn si moc přeje sourozence, hlavně, aby to byla sestřička. Tak jsme s manželem začali před rokem uvažovat o další adopci. Oba jsme se shodli na tom, že syn sourozence opravdu potřebuje. Vzhledem k našemu věku budeme žádat o dítě starší jednoho roku. Sociální pracovnice nám v souvislosti s další adopcí doporučila, že je teď ta správná chvíle říci synovi pravdu o jeho adopci, abychom zamezili tomu, že se tuhle věc dozví od cizích lidí.“

„Jakým způsobem jste mu tuhle zprávu sdělili?“

Matka: „Pročetli jsme si nějaké knížky a poradili se v rodině. Vzali jsme si syna k sobě a vyprávěli mu příběh o maminkách, které se nemohou starat o své děti a ty děti bydlí v jednom velkém domečku. A pak jsou maminky, které jsou smutné, že se jim nikdy nenarodí miminko. A že já jsem byla taky takhle smutná a moc jsem si přála mít děťátko. Řekli jsme mu: „A tak jsme s tatínkem zajeli do toho velkého domečku, kde jsi bydlel taky ty. Jen jsme tě uviděli, věděli jsme, že jsi ten nejhezčí chlapeček na světě a že si tě odvezeme domů. A jsme strašně rádi, že tě máme, a že jsme velká rodina.“

„ Zeptal se Váš syn ještě někdy na něco, co se týká tohoto příběhu?“

Matka: „ Už nikdy, nechtěl zatím vědět další podrobnosti. My se s ním s manželem hodně mazlíme a dáváme mu najevo naši lásku. Často mu říkám, že jsme moc rádi, že ho máme, že k nám patří.“

Příloha č.2

Rozhovor s rodiči – kasuistika č. 4

„ Když chodila vaše dcera do školky, chtěla být stále středem pozornosti, jaká je situace dnes?“

Rodiče: „ Už to není tak časté, ale pořád se snaží prosadit a někdy za každou cenu. Ví, že doma jí to jen tak neprojde, ale ve škole zkouší všechny možné způsoby. Paní učitelka se s ní zlobí, protože vyrušuje i při vyučování. Když jí dá možnost, aby před ostatními třeba zahrála ne flétnu, na kterou umí moc dobře, tak se krotí a rozmýšlí tak dlouho, že promarní svou šanci.“

„ Dcera je moc fajn, tohle jí trochu ubližuje a co známky, prospěch?“

Rodiče: „ S tím nemá dcera problémy, zatím. Ale jak to bude dál... Moc nerada se učí a školní povinnosti odkládá tak, až na něco zapomene. Obě dcery vedeme s samostatnosti, samy píšou úkoly, my jen kontrolujeme, ale když mladší dcera zapomene a ani se nesnaží si vzpomenout, jsou z toho zbytečné nepříjemnosti ve škole no a pak doma. Dostane nějaký zákaz.

Otec: „ A ještě jeden problém jsme v poslední době řešili. Dcera, když věděla, že má nějaký spolužák peníze, začala je na něm žádat. Protože je domluvná, podařilo se jí to. A ještě jedné kamarádce. Ta se doma pochlubila, že naše dcera má peníze. Její tatínek nás o všem informoval.

„ Jak jste tuto situaci řešili?“

Matka: „ Dcery jsme se zeptali, ona tvrdila, že jí je kamarád dal. Když se po několikáté otázce nechtěla přiznat, manžel rozhodl, že se pojede toho spolužáka zeptat a dcera pojede s ním. Ani tohle s ní nepohnulo. Dojeli až ke spolužákovi, ten

vyprávěl vše, jak to bylo. Dcera začala doma brečet, že peníze použila na dárek pro sestru, ostatní měla ještě schované.

V afektu následoval výprask, dcera nám řekla, že odejde do dětského domova. Manžel jí sbalil věci, že může jít. Ona nám skočila kolem krku, že ne, že je tady doma a má nás ráda.

Od tohoto incidentu dostává dcera kapesné, které do té doby neměla, a s podobným problémem jsme se znovu nesetkali.“

„ Výchova vaší dcery nebude žádná legrace. Chce to hodně trpělivosti, důslednosti. Je moc dobře, že s manželem postupujete jednotně, po vzájemné domluvě. Myslím si, že tímto způsobem možné problémy překonáte.“

Příloha č.3

Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu (kasuistika č. 1)

+ povinnosti	- + učení bratr chlapci já učitelé sny život
+ - děvčata budoucnost snění být první nálada práce otec dospělost kamarádi,kamarádky sestra škola volnost matka štěstí dětství láska hra nejlepší chlapec, děvče zábava nemoc odměna domov hádká	- * radost rvačka * domácí úkoly prát se útočit samota trest * nejlepší děvče, chlapec nuda bolest strach smrt * malé děti

Příloha č.4

POZOROVACÍ SCHÉMA CHOVÁNÍ

KASUISTIKA č.1

<p>1 Přilís aktivní, i tehdy, když má sedět u jídla nebo v jiných podobných situacích trvajících déle než pět minut, je stále v pohybu. ☐</p> <p>Velmi vysoká aktivita, není schopen vydržet sedět, když je to nutné. ☒</p> <p>Bez výraznější aktivity, obvykle vydrží sedět, když je to nutné. ☐</p> <p>Nedostatečná aktivita, sklon k letargii. ☐</p> <p>2 Zdá se, že je ostatními dětmi oblíben (a). ☐</p> <p>Některé děti ho (ji) nemají rádi. ☒</p> <p>Většina dětí ho (ji) nemají rádi. ☐</p> <p>3 Nikdy neb zřídka se pomoci během dne (máve než jednou za týden). ☐</p> <p>Pomocí se během dne jednou až dvakrát za týden. ☐</p> <p>Pomocí se během dne třikrát nebo víckrát za týden. ☐</p> <p>4 Úplně ovládá své fyziologické potřeby, nikdy se nepokaká. ☐</p> <p>Občas se pokaká, ne však častěji, než jednou týdně. ☐</p> <p>Pokaká se i třikrát týdně. ☐</p> <p>5 Těžko se při stolní hře koncentruje déle než několik minut. ☐</p> <p>Občas se těžko koncentruje, je pro něj někdy těžké soustředit se na stolní hru. ☒</p> <p>Dobře koncentruje svoji pozornost, vydrží hrát stolní hru deset a více minut. ☐</p>	<p>6 Často je obtížné ho (ji) zvládat a usměrňovat. Problémy, jako vzdorovitost, neposlušnost, vyrušování při skupinových činnostech se vyskytují téměř každý den. ☐</p> <p>Občasná vzdorovitost, neposlušnost a vyrušování při společných činnostech, případně těžkosti při jeho (jejím) ovládní. ☒</p> <p>Lehké usměrňování a ovládní. ☐</p> <p>7 Pouze výjimečně si vyžaduje zvýšenou pozornost. ☐</p> <p>Občas vyžaduje značnou pozornost, ale umí pracovat a hrát si nezávisle na ní. ☒</p> <p>Často si vyžaduje pozornost (tj. vyžaduje pomoc, radu, stále chodí za učitelí). ☐</p> <p>Pokud dítě ještě neumí mluvit nebo mluví jiným jazykem otázky 8 a 9 vynechte. ☐</p> <p>8 Koktavost, zadržávání, špatná výslovnost. ☐</p> <p>Někdy nejasná řeč. ☐</p> <p>Jasná srozumitelná řeč. ☒</p> <p>9 a) Učiteli b) Děti Klidně hovoří s ☒ ☒</p> <p>Jistá neochota hovořit s ☐ ☐</p> <p>Nechce nebo velmi neochotně hovoří s ☐ ☐</p> <p>10 Nemívá záchvaty zuřivosti. ☐</p> <p>Občas má záchvaty zuřivosti (trvají několik minut). ☐</p> <p>Má časté záchvaty zuřivosti, kdy křičí, kope nebo zcela ztrácí sebekontrolu. ☐</p>
	<p>Součet na stránku <input type="text"/></p>

Příloha č.5

Příloha č.6

Příloha č.7

Příloha č.8

Výsledky Testu barevného sémantického materiálu (kasuistika č.2)

+ *	nemoc	- +	сны
	chlapeci		dospělost
	učení		nuda
		*	otec
+ -	život	*	matka
	dětství		škola
	zábava		povinnosti
	učitelé		malé děti
*	bolest		práce
	budoucnost		strach
*	nejhorší děvče, chlapec		sestra
	já		nálada
	nejlepší děvče, chlapec		
	hra	-	* děvčata
	domov		* snění
*	hádky		* radost
*	prát se		* domácí úkoly
	volnost		* bratr
*	útočit		* kamarádi, kamarádky
*	trest		* štěstí
	být první		rvačka
*	smrt		* odměna
*	samota		

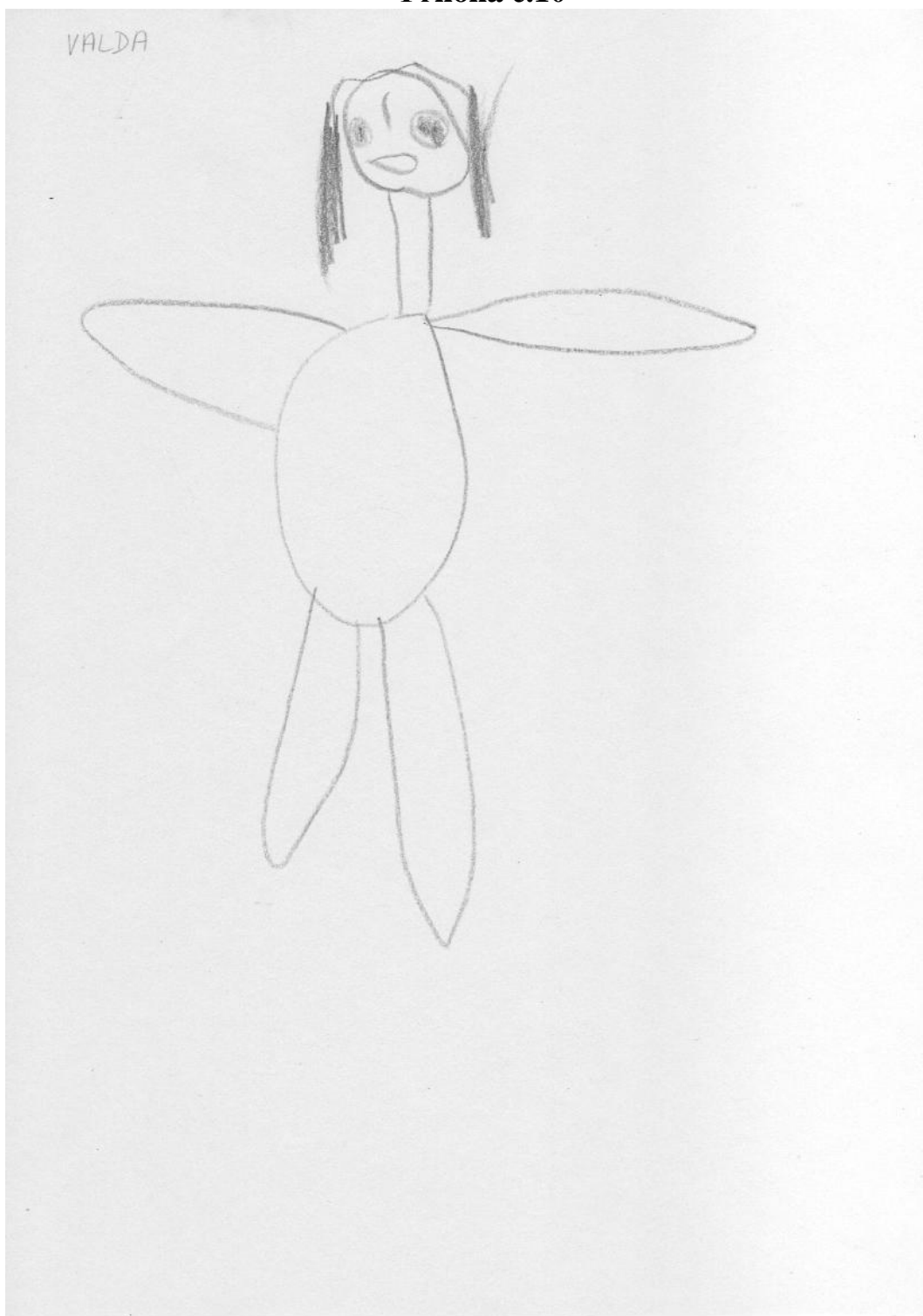
Příloha č.9

POZOROVACÍ SCHÉMA CHOVÁNÍ

KASUISTIKA č.2

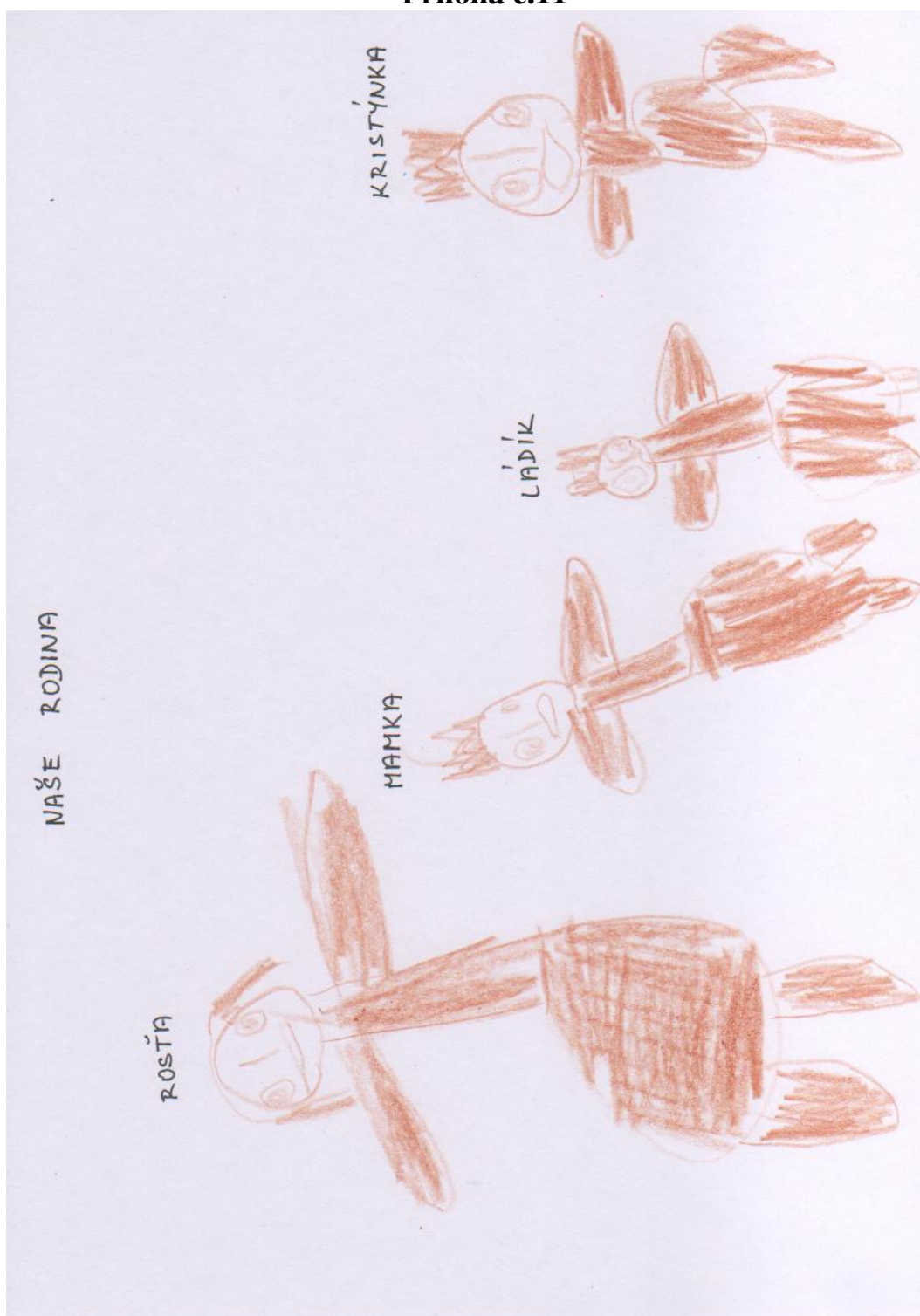
<p>1 Příliš aktivní, i teny, když má sedět u jídla nebo v jiných podobných situacích trvajících déle než pět minut, je stále v pohybu. ☐</p> <p>Velmi vysoká aktivita, není schopen vydržet sedět, když je to nutné. ☐</p> <p>Bez výraznější aktivity, obvykle vydrží sedět, když je to nutné. ☒</p> <p>Nedostatečná aktivita, sklon k letargii. ☐</p>	<p>6 Často je obtížné ho (ji) zvládat a usměrňovat. Problémy, jako vzdorovitost, neposlušnost, vyrušování při skupinových činnostech se vyskytují téměř každý den. ☐</p> <p>Občasná vzdorovitost, neposlušnost a vyrušování při společných činnostech, případně těžkosti při jeho (jejím) ovládnutí. ☒</p> <p>Lehké usměrňování a ovládnutí. ☐</p>
<p>2 Zdá se, že je ostatními dětmi oblíben (a). ☐</p> <p>Některé děti ho (ji) nemají rádi. ☒</p> <p>Většina dětí ho (ji) nemají rádi. ☐</p>	<p>7 Pouze výjimečně si vyžaduje zvýšenou pozornost. ☐</p> <p>Občas vyžaduje značnou pozornost, ale umí pracovat a hrát si nezávisle na ní. ☒</p> <p>Často si vyžaduje pozornost (tj. vyžaduje pomoc, radu, stále chodí za učitelem). ☐</p> <p>Pokud dítě ještě neumí mluvit nebo mluví jiným jazykem otázky 8 a 9 vynechte. ☐</p>
<p>3 Nikdy neb zřídka se pomoci během dne (máve než jednou za týden). ☐</p> <p>Pomoci se během dne jednou až dvakrát za týden. ☐</p> <p>Pomoci se během dne třikrát nebo vícekrát za týden. ☐</p>	<p>8 Koktavost, zadržování, špatná výslovnost. ☐</p> <p>Někdy nejasná řeč. ☐</p> <p>Jasná srozumitelná řeč. ☐</p>
<p>4 Úplně ovládá své fyziologické potřeby, nikdy se nepokaká. ☐</p> <p>Občas se pokaká, ne však častěji, než jednou týdně. ☐</p> <p>Pokaká se i třikrát týdně. ☐</p>	<p>9 a) Učiteli b) Děti Klidně hovoří s ☐ ☐</p> <p>Jistá neochota hovořit s ☒ ☐</p> <p>Nechce nebo velmi neochotně hovořit s ☐ ☐</p>
<p>5 Těžko se při stolní hře koncentruje déle než několik minut. ☒</p> <p>Občas se těžko koncentruje, je pro něj někdy těžké soustředit se na stolní hru. ☐</p> <p>Dobře koncentruje svoji pozornost, vydrží hrát stolní hru deset a více minut. ☐</p>	<p>10 Nemívá záchvaty zuřivosti. ☐</p> <p>Občas má záchvaty zuřivosti (trvají několik minut). ☐</p> <p>Má časté záchvaty zuřivosti, kdy křičí, kope nebo zcela ztrácí sebekontrolu. ☐</p>
	<p>Součet na stránku <input type="text"/></p>

Příloha č.10

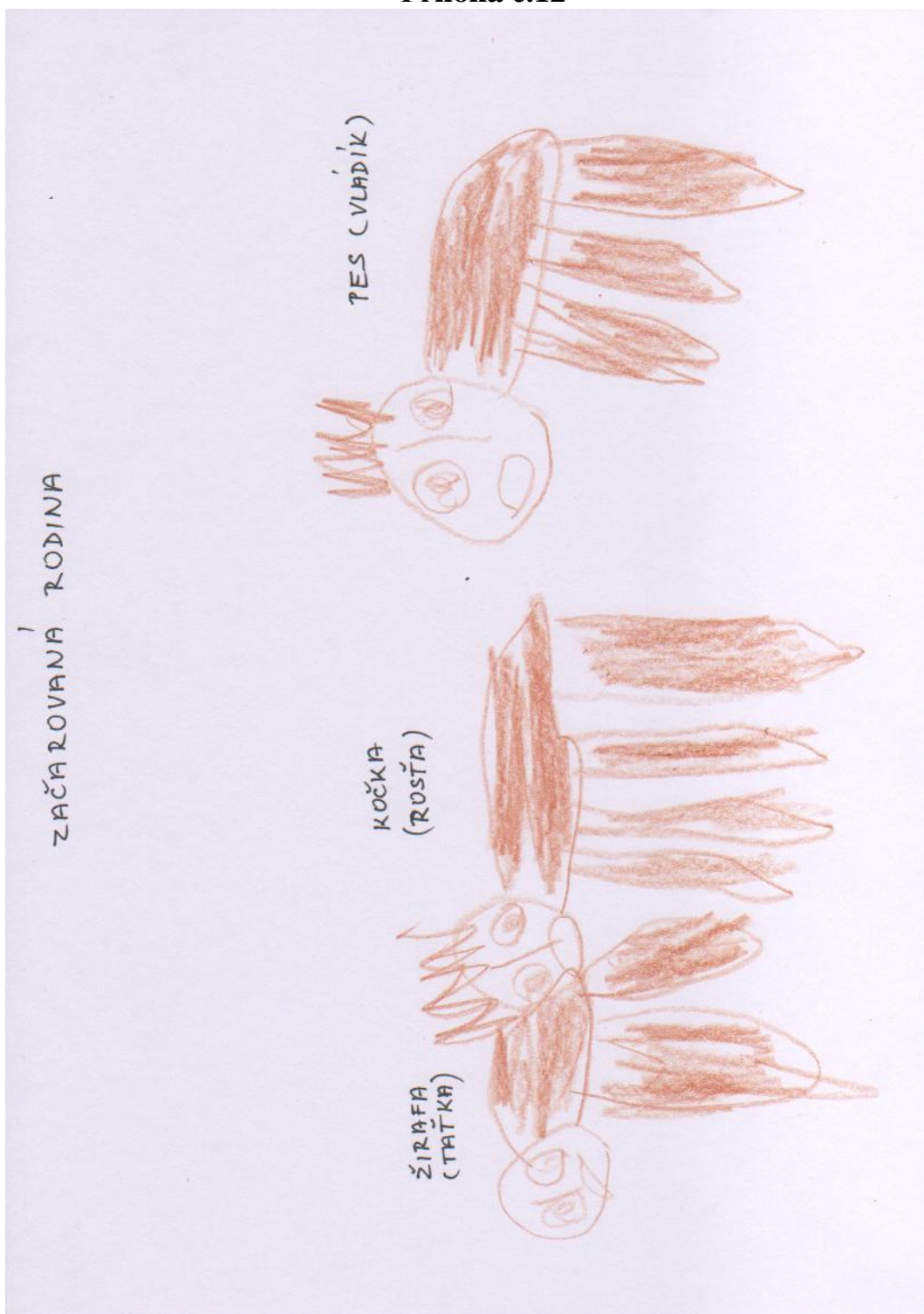

Příloha č.11

Příloha č.12

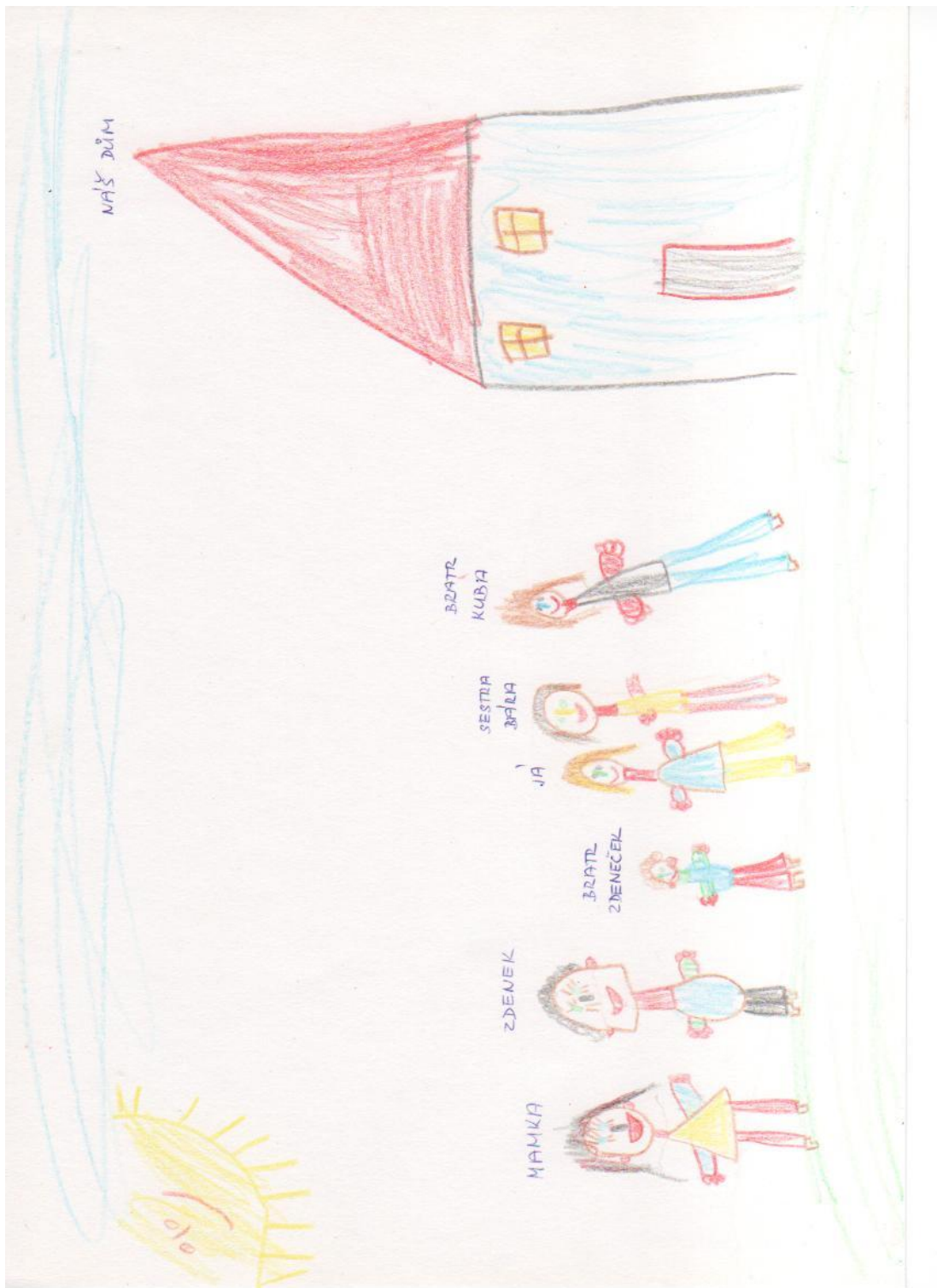
Příloha č.13

Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu

(kasuistika č.3)

+	sestra	- +	život
	učení		budoucnost
	dětství		
	nejlepší děvče, chlapec	-	* povinnosti
	odměna		trest
	zábava		nejhorší děvče, chlapec
	učitelé		bolest
	otce		strach
	být první		smrt
	snění	*	práce
	děvčata	*	chlapci
	nálada		nemoc
	dospělost		samota
	já		rvačka
	domov		hádky
	kamarádi, kamarádky		rvát se
	štěstí	*	domácí úkoly
	volnost		útočit
	malé děti		
	radost		
	sny		
+ -	hra		
	láska		
	matka		
	škola		
	bratr		

Příloha č.14

Příloha č.15

Příloha č.16

Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu

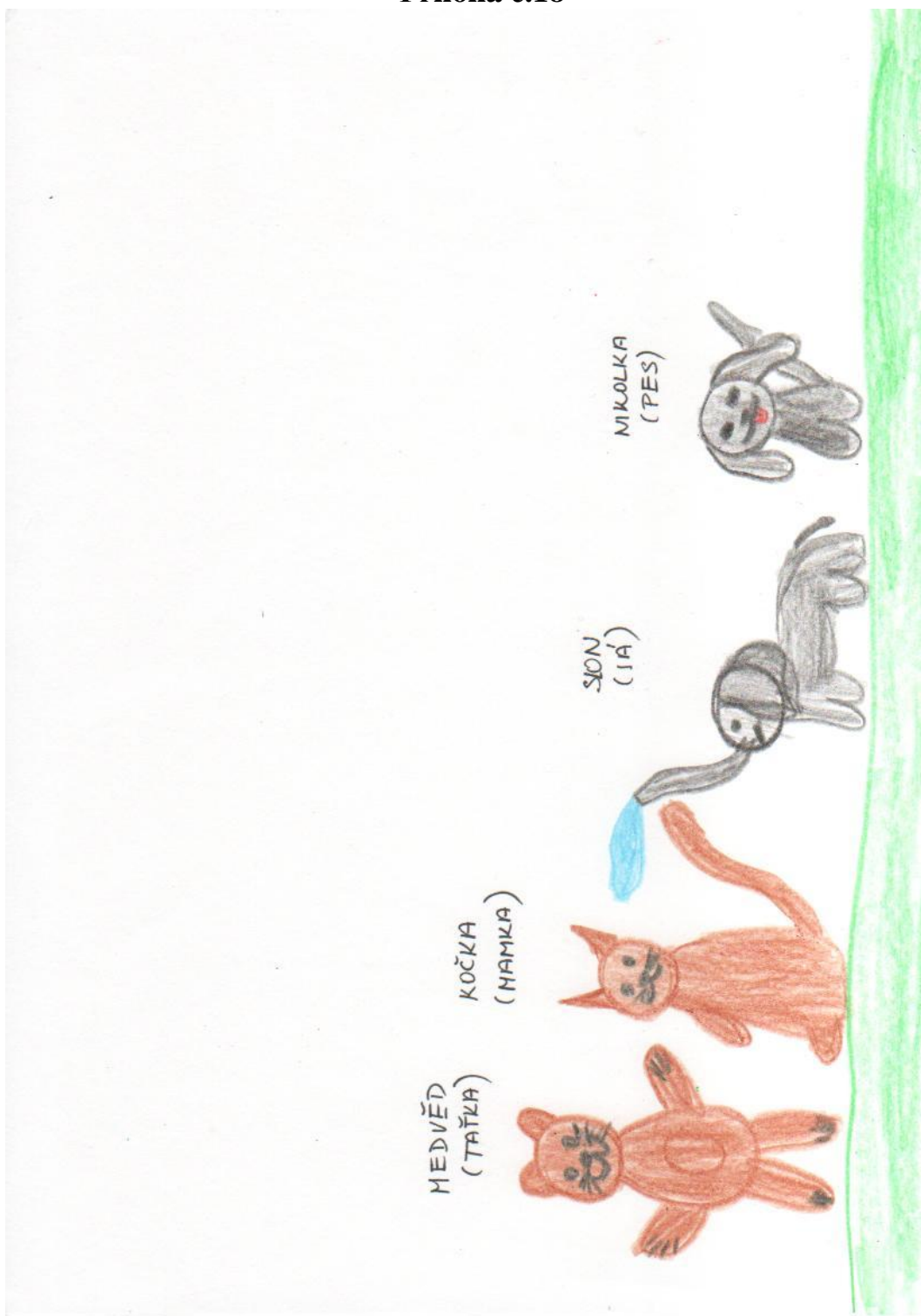
(kasuistika č.4)

+	děvčata	- +	сны
	odměna		chlápce
	já		útočit
	matka		nemoc
	sestra		práce
	nejlepší děvče, chlapec		nuda
	zábava		hádka
	nálada		být první
	dospělost		nejhorší děvče, chlapec
	budoucnost		trest
	láska		smrt
	malé děti		
+ -	otec	- *	povinnosti
	dětství		strach
	volnost		prát se
	hra		samota
	domov	*	bratr
	kamarádi, kamarádky		rvačka
	štěstí	*	učení
	domácí úkoly		
	radost		
	škola		
*	bolest		
	život		
	učitelé		

Příloha č.17

Příloha č.18

Příloha č.19

Výsledky Testu barevného sémantického diferenciálu (kasuistika č.5)

+	láska	- +	povinnosti
	děvčata		nuda
	volnost		budoucnost
	já		sestra
	učitelé		nálada
*	nemoc		život
	odměna		dospělost
	snění		chlapci
*	bolest		
	dětství		
	malé děti	-	samota
	radost		prát se
*	hádky		rvačka
	štěstí	*	učení
	zábava	*	domácí úkoly
	kamarádi, kamarádky		nejhorší děvče, chlapec
+ -	matka		útočit
	nejlepší děvče, chlapec		strach
	otec		smrt
	být první		trest
	práce		
	sny		
	bratr		
	škola		
	domov		
	hra		

Příloha č.20

KAČKA

Dotazník pro děti

Nedokončené věty

Domov je když *jest s maminkou, s tatínkem
a bráškou.*

Domov si nedovedeš představit bez *maminky, tatínka
a brášky.*

Rodiče si s tebou hrají s (na) *se společenskými
hraní s míčem, šeris*

Společně s rodiči děláme *jezdíme na výlety
společně.*

Na pomoc by sis z rodiny vzal(a) *maminku a tatínka.*

Příloha č.21

Příloha č.22

Příloha č.23

Test barevného sémantického diferenciálu - záznamový list

Jméno: _____ Datum narození: _____ Datum vyšetření: _____

pořadí v ind. st.	červ.	žl.	sz.	sm.	o.	tč.	f.	tm.	tz.	sh.	th.	čern.	odch.
podnětové slovo													
radost													
hádka													
život													
povinnosti													
sestra													
škola													
malé děti													
domácí úkoly													
prát se													
volnost													
matka													
bratr													
štěstí													
rvačka													
učení													
dětství													
láska													
hra													
útočit													
x) nejlepší děvče													
nejlepší chlapec													
samota													
zábava													
trest													
nemoc													
chlapci													
odměna													
x) nejhorší děvče													
nejhorší chlapec													
učitelé													
domov													
já													
nuda													
sny													
x) kamarádky													
kamarádi													
bolíst													
dospělost													
otec													
strach													
práce													
smrt													
nálada													
být první													
snění													
budoucnost													
děvčata													

Individuální stupnice barev dle oblíbenosti:

1. 2. 3. 4. 5. 6.
7. 8. 9. 10. 11. 12.

+: +: -: -:

TB: Počet odchylek:

x: viz normy pozn.

Příloha č.24

Dotazník pro rodiče

Jméno dítěte: .....

Datum narození: .....

Rodiče:

Otec:/jméno, rok narození, nejvyšší dosažené vzdělání/.....

.....
.....

Matka: / jméno, rok narození, nejvyšší dosažené vzdělání/ .....

.....
.....

Sourozenci:/jména, rok narození/.....

.....

Rodina:

Rodina: úplná, neúplná, doplněná, střídavá péče /hodíci se zaškrtněte/

Kromě rodičů ovlivňují výchovu / prarodiče, sourozenci, vychovatelka, jiné možnosti/

.....
.....

Jaké výchovné prostředky používáte?.....

.....

Jaké jsou vztahy v rodině?.....

.....

.....

Co pro vás znamená rodina?.....

.....

Vývoj dítěte:

Těhotenství: plánované, neplánované / hodici se zaškrtněte/

Problémy v těhotenství: .....

.....

Porod dítěte: normální, císařským řezem, předčasný, opožděný /hodici se zaškrtněte/

Fyzický vývoj – stručný popis: .....

.....

.....

.....

.....

Další vývoj: v normě, opožděný – v čem .....

.....

Vedoucí ruka:.....

Zdravotní stav .....

.....

Vývoj řeči .....

.....

.....

Jaké dětské nemoci dítě prodělalo? /popř. i vážnější onemocnění/.....

.....

.....

Vady řeči: / logopedická péče/.....

.....

Jak se u dítěte rozvíjela hra? /stručný popis/.....

.....

.....

.....

Školní vývoj:

Od kdy dítě navštěvuje /navštěvovalo/ MŠ?.....

Jak se dítě adaptovalo na prostředí MŠ.....

.....

Do základní školy nastoupil/a/ od věku.....

Jak dítě ve škole pracuje?.....

.....

Jak reaguje na neúspěchy?.....

.....

.....

Jiná důležitá sdělení:.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Čím by měl být domov pro vaše děti?.....

.....

.....

Co pro vás děti znamenají?.....

.....

.....

Co vám děti dávají? .....

.....

.....

Jak často si s nimi povídáte? .....

.....

.....

Jak si spolu hrajete?.....

.....

.....

Jak jsou děti zapojeny do chodu rodiny?.....

.....

.....